

A thick dark blue vertical bar is positioned on the left side of the page. From its base, several thin, curved lines in shades of blue and grey extend upwards and outwards, creating an abstract, organic shape.

Sotsiaalained

Ajalugu, ühiskonnaõpetus,
inimeseõpetus

MÄETAGUSE PÕHIKOO

Sisukord

1	Sotsiaalne.....	3
1.1	Üldalused	3
1.1.1	Valdkonnapädevus	3
1.1.2	Ainevaldkonna õppeainete arvestuslik maht	3
1.1.3	Ainevaldkonna kirjeldus ja valdkonnasisene lõiming.....	4
1.1.4	Õpilastes kujundatavad üldpädevused	5
1.1.5	Õppekava läbivad teemad	7
1.1.6	Hindamine.....	8
2	Ajalugu	10
2.1	Õppeaine kirjeldus	10
2.2	II kooliaste ajalugu.....	11
2.2.1	Kooliastme lõpuks taotlevad teadmised, oskused ja hoiakud	11
	5. klass ajalugu	13
	6. klass ajalugu	15
2.3	III kooliaste ajalugu	17
2.3.1	Kooliastme lõpuks taotlevad teadmised, oskused ja hoiakud	17
	7. klass ajalugu	18
	8. klass ajalugu	20
	9. klass ajalugu	22
3	Ühiskonnaõpetus	24
3.1	Õppeaine kirjeldus	24
3.2	II kooliaste ühiskonnaõpetus	25
3.2.1	II kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud.....	25
	6. klass ühiskonnaõpetus	26
3.3	III kooliaste ühiskonnaõpetus	27
3.3.1	III kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud	27
	9. klass ühiskonnaõpetus	28
4	Inimeseõpetus.....	31
4.1	Õppeaine kirjeldus	31
4.2	I kooliaste inimeseõpetus.....	32
	1.klassis inimeseõpetus.....	32
	2. klass inimeseõpetus	33
	3. klass inimeseõpetus	35
4.3	II kooliaste inimeseõpetus	37
4.3.1	II kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud.....	37
	5. klass inimeseõpetus	38
	6. klass inimeseõpetus	40
4.4	III kooliaste inimeseõpetus	43
4.4.1	III kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud	43
	7. klass inimeseõpetus	44
	8. klass inimeseõpetus	46

1 Sotsiaaalained

1.1 Üldalused

1.1.1 Valdkonnapädevus

Sotsiaaalainete pädevusega taotletakse õpilase toimetulekut iseendaga, suutlikkust toimida lähikonnas, valmisolekut ja oskust olla aktiivne ning vastutustundlik kodanik, oskust mõtestada ühiskondlikke suhteid minevikuühiskondades lähtuvalt ajaloolisest kontekstist ja üldinimlikest väärtustest.

Sotsiaaalainete õpetamise kaudu taotletakse, et põhikooli lõpetaja:

1. tunneb huvi kogukonna, rahva ja maailma arengu vastu, mõistab ühiskonnas toimunud ja toimuvate muutuste põhjusi, tagajärgi ja seoseid;
2. tunneb huvi enda arengu vastu, hindab ennast adekvaatselt, analüüsib oma võimalusi, usub endasse ja kavandab oma tulevikku, võtab eakohase vastutuse oma tuleviku kujundamise eest, väärtustab loovust ja ettevõtlikkust ning arendab endas neid omadusi ja pädevusi;
3. austab demokraatiat ja inimõigusi, teab oma õigusi ja kohustusi, järgib seadusi, üldinimlike väärtusi ja üldtunnustatud käitumisnorme, kujundab oma arvamuse ning on vastutustundlik ja aktiivne ühiskonnaliige, on lojaalne Eesti riigile;
4. valdab infootsimise meetodeid, hindab kriitiliselt allikate usaldusväärsust ja teabe sisu; väärtustab teaduspõhist maailmapilti ja kujundab enda seisukoha;
5. aktsepteerib inimeste individuaalseid erinevusi, kultuurilist ja maailmavaatelist mitmekesisust, suhtub neisse sallivalt, kui need pole inimväärikust alandavad või inimsusevastased;
6. tunnetab oma rolli Eesti kultuuripärandi hoidja ja kandjana, väärtustab inimkonnakultuuri pärandit ja aktsepteerib kultuurierinevusi;
7. hoolib endast ja teistest, järgib tervislikke eluviise, käitub turvaliselt enda ja teiste inimeste suhtes, hoiab keskkonda, on teadlik tarbija.

1.1.2 Ainevaldkonna õppeainete arvestuslik maht

Inimeseõpetust õpetatakse 1.- 8.klassis, ajalugu 5.-9.klassis, ühiskonnaõpetust 6. ja 9.klassis

Nädalatundide jagunemine klassiti ja aineti:

5.kl: ajalugu 2 tundi nädalas

6.kl: ajalugu 2 tundi nädalas

7.kl: ajalugu 2 tundi nädalas

8.kl: ajalugu 2 tundi nädalas

9.kl: ajalugu 2 tundi nädalas

6.kl: ühiskonnaõpetus 1 tund nädalas

9.kl: ühiskonnaõpetus 2 tundi nädalas

2.kl: inimeseõpetus 1 tund nädalas

3.kl: inimeseõpetus 1 tund nädalas

5.kl: inimeseõpetus 1 tund nädalas

6.kl: inimeseõpetus 1 tund nädalas

7.kl: inimeseõpetus 1 tund nädalas

8.kl: inimeseõpetus 1 tund nädalas

Vaba tunniressursi arvelt 5. klassis lisatund ajaloo, kus õpilasi suunatakse teadvustama, analüüsima, kriitiliselt hindama ning tõlgendama minevikus aset leidnud sündmusi ja protsesse ning nende seoseid omavahel ja tänapäevaga.

1.1.3 Ainevaldkonna kirjeldus ja valdkonnasisene lõiming

Sotsiaalainetes käsitletakse inimese ja ühiskonna toimimist minevikus ning tänapäeval. Sotsiaalainete vahendusel kujundatakse õpilastes oskusi näha ühiskonna arengus põhjuse tagajärje seoseid ning teha teadlikke valikuid, lähtudes ühiskonnas kehtivatest väärtustest ja moraalinormidest. Õppe vältel kujundatakse õpilastes tahet toimida kõlbelise ja vastutustundliku ühiskonnaliikme ning isiksusena.

Sotsiaalainete pädevusega taotletakse toimetulekut

1. iseendaga (intrapersonaalne: eneseusaldus, eneseregulatsioon, eneseanalüüs, empaatia, autonoomia ja vastutus) - enesemääratluspädevus;
2. lähikonnas (interpersonaalne: suhestumine, osalus ja turvaline kohanemineerinevates sotsiaalsetes kontekstides) - sotsiaalne pädevus;
3. ühiskonnas (institutsionaalne: poliitika, valitsemine, riik, vabakond, turg, meedia jt ühiskonnaelu korraldamise vormid) - kodanikupädevus.

Kodanikuks olemist määratletakse kui võimet tegutseda vastutustundliku kodanikuna ja osaleda ühiskonnaelus.

Õppe korraldamisel lähtutakse Eesti riikliku iseseisvuse tunnustamisest, eesti kultuuri traditsioonide, Euroopa ning maailma kultuuri ja teaduse põhisaavutuste väärtustamisest ning riikliku õppekava üldosas sätestatud põhimõtetest.

Ajalugu õppides omandavad õpilased kultuuriruumis orienteerumiseks olulisi teadmisi oma kodukoha ja maailma minevikust ning kultuuripärandist. Aine vahendusel suunatakse õpilane teadvustama, analüüsima ja kriitiliselt hindama ning tõlgendama minevikus aset leidnud sündmusi ja protsesse, nende omavahelisi seoseid ja seoseid tänapäevaga ning ajaloo sündmuste erineva

tõlgendamise põhjusi. Ajalooõpetus kujundab oskust mõista minevikunähtuste mõjul toimuvat arengut.

Inimeseõpetus loimib õppesisu kõigis kooliastmes, toetades õpilase toimetulekut iseendaga, eakaaslaste hulgas, peres, kogukonnas ja ühiskonnas. Inimeseõpetuse eesmärk on toetada õpilase sotsiaalsete ja emotsionaalsete oskuste arengut, õppides tundma ennast, kujundama vastutustundlikult oma suhteid, olema terviseteadlik, aus, hooliv ja õiglane. Inimeseõpetuse kaudu kujundatakse esmased teadmised ja hoiakud sotsiaalsest võrdsusest, võrdväarsusest ning naiste ja meeste võrdõiguslikkusest.

Ühiskonnaõpetuses omandavad õpilased teadmised, oskused ja hoiakud ühiskonnas toimimiseks ning vastutustundlike otsuste tegemiseks. Õppeaine üldeesmärk on luua eeldused aktiivse kodaniku kujunemiseks ja ühiskonna sidususe tugevdamiseks. Kõik sotsiaalvaldkonna ained on toeks, et õpilasel areneks suutlikkus analüüsida oma käitumist ja selle tagajärgi, sobival viisil oma tundeid väljendada, aktsepteerida inimeste erinevusi ning arvestada neid suheldes; ennast kehtestada, seista vastu ebaõiglusele viisil, mis ei kahjusta enda ega teiste huve ega vajadusi. Sotsiaalvaldkonna õppeainete kaudu õpitakse tundma ning järgima ühiskondlikke väärtusi, norme ja reegleid, omandatakse teadmisi, oskusi ja hoiakuid sotsiaalselt aktsepteeritud käitumisest ning inimeste vastastikustest suhetest, mis aitavad kaasa tõhusale kohanemisele ja toimetulekule perekonnas, eakaaslaste hulgas, kogukonnas ning ühiskonnas. Omandatakse teadmisi majandusest, tööturust, maksundusest, õpitakse tegema otsuseid rahatargalt ja vastutustundlikult. Sotsiaalainete kaudu kujundatakse alus maailmavaateline mitmekesisusega arvestamiseks ning valmisolek dialoogiks erineva maailmavaate esindajatega. Sotsiaalainetes käsitletavate õppeteemade kaudu kujundatakse õpilastes esmane valmisolek märgata ebavõrdsust ühiskonnas ja aidata kaasa võrdõiguslikkuse, sh soolise võrdõiguslikkuse edendamisele. Valdkonnasisese lõiminguga taotletakse, et õpilane areneks terviklikuks isiksuseks, kes suhtub endasse ja teistesse positiivselt, arvestab kaasinimesi, lähtub oma tegevuses üldinimlikest väärtustest ning märkab ja mõistab ühiskonnas toimuvat. Kõigi sotsiaalvaldkonna õppeainete seisukohalt on tähtis koostööoskus ja töötamine rühmas. Õpilane omandab tõhusad oskused ja valmisoleku ühiskonnaellu sekkuda ja olla edukas elukestvas õppes ja tööturul. Õppesisu valib aineõpetaja arvestusega, et kooliastmeti kirjeldatud teadmised, oskused ja hoiakud, üld- ja valdkonnapädevused ning õpitulemused oleksid saavutatavad.

1.1.4 Õpilastes kujundatavad üldpädevused

Kultuuri- ja väärtuspädevus – suutlikkus hinnata inimsuhteid ja tegevusi üldkehtivate moraalnormide seisukohast; tajuda ja väärtustada oma seotust teiste inimestega, ühiskonnaga, loodusega, oma ja teiste maade ja rahvaste kultuuripärandiga ning nüüdiskultuuri sündmustega; väärtustada loomingut ja kujundada ilumeelt; hinnata üldinimlikke ja ühiskondlikke väärtusi, väärtustada inimlikku, kultuurilist ja looduslikku mitmekesisust; teadvustada oma väärtushinnanguid;

Sotsiaalne ja kodanikupädevus – suutlikkus ennast teostada; toimida aktiivse, teadliku, abivalmi ja vastutustundliku kodanikuna ning toetada ühiskonna demokraatlikku arengut ja Eesti riiklikku

iseseisvust; teada ja järgida ühiskondlikke väärtusi ja norme; austada erinevate keskkondade reegleid ja ühiskondlikku mitmekesisust, religioonide ja rahvuste omapära; teha koostööd teiste inimestega erinevates situatsioonides; aktsepteerida inimeste ja nende väärtushinnangute erinevusi ning arvestada neid suhtlemisel;

Enesemääratluspädevus – suutlikkus mõista ja hinnata iseennast, oma nõrku ja tugevaid külgi; analüüsida oma käitumist erinevates olukordades; käituda ohutult ja järgida tervislikke eluviise; lahendada suhtlemisprobleeme;

Õpipädevus – suutlikkus organiseerida õppekeskkonda individuaalselt ja rühmas ning hankida õppimiseks, hobideks, tervisekäitumiseks ja karjäärivalikuteks vajaminevat teavet; planeerida õppimist ja seda plaani järgida; kasutada õpitut erinevates olukordades ja probleeme lahendades; seostada omandatud teadmisi varemõpituga; analüüsida oma teadmisi ja oskusi, motiveeritust ja enesekindlust ning selle põhjal edasise õppimise vajadusi;

Suhtluspädevus – suutlikkus ennast selgelt, asjakohaselt ja viisakalt väljendada nii emakeeles kui ka võõrkeeltes, arvestades olukordi ja mõistes suhtluspartnereid ning suhtlemise turvalisust; ennast esitleda, oma seisukohti esitada ja põhjendada; lugeda ning eristada ja mõista teabe- ja tarbetekste ning ilukirjandust; kirjutada eri liiki tekste, kasutades korrektset viitamist, kohaseid keelevahendeid ja sobivat stiili; väärtustada õigekeelsust ja väljendusrikast keelt ning kokkuleppel põhinevat suhtlemisviisi;

Matemaatika-, loodusteaduste ja tehnoloogiaalane pädevus – suutlikkus kasutada matemaatikale omast keelt, sümboleid, meetodeid koolis ja igapäevaelus; suutlikkus kirjeldada ümbritsevat maailma loodusteaduslike mudelite ja mõõtmisvahendite abil ning teha tõenduspõhiseid otsuseid; mõista loodusteaduste ja tehnoloogia olulisust ja piiranguid; kasutada uusi tehnoloogiaid eesmärgipäraselt;

Ettevõtlikkuspädevus – suutlikkus ideid luua ja ellu viia, kasutades omandatud teadmisi ja oskusi erinevates elu- ja tegevusvaldkondades; näha probleeme ja neis peituvaid võimalusi, aidata kaasa probleemide lahendamisele; seada eesmäärke, koostada plaane, neid tutvustada ja ellu viia; korraldada ühistegevusi ja neist osa võtta, näidata algatusvõimet ja vastutada tulemuste eest; reageerida loovalt, uuendusmeelselt ja paindlikult muutustele; võtta arukaid riske; rakendada finantskirjaoskust;

Digipädevus – suutlikkus kasutada uuenevat digitehnoloogiat toimetulekuks kiiresti muutuvast ühiskonnas nii õppimisel, kodanikuna tegutsedes kui ka kogukondades suheldes; leida ja säilitada digivahendite abil infot ning hinnata selle asjakohasust ja usaldusväärsust; osaleda digitaalses sisuloomes, sh tekstide, piltide, multimeediumide loomisel ja kasutamisel; kasutada probleemilahenduseks sobivaid digivahendeid ja võtteid, suhelda ja teha koostööd erinevates digikeskkondades; olla teadlik digikeskkonna ohtudest ning osata kaitsta oma privaatsust, isikuandmeid ja digitaalset identiteeti; järgida digikeskkonnas samu moraali- ja väärtuspõhimõtteid nagu igapäevaelus.

1.1.5 Õppekava läbivad teemad

Läbivad teemad on üld- ja valdkonnapädevuste, õppeainete ja ainevaldkondade lõimingu vahendiks ning neid arvestatakse koolikeskkonna kujundamisel. Läbivad teemad on aineülesed ja käsitlevad ühiskonnas tähtsustatud valdkondi ning võimaldavad luua ettekujutuse ühiskonna kui terviku arengust, toetades õpilase suutlikkust oma teadmisi erinevates olukordades rakendada.

Läbivate teemade õpe realiseerub eelkõige:

1. õppekeskkonna korralduses – kooli vaimse, sotsiaalse ja füüsilise õppekeskkonna kujundamisel arvestatakse läbivate teemade sisu ja eesmärgi;
2. aineõppes – läbivatest teemadest lähtudes tuuakse aineõppesse sobivad teemakäsitlused, näited ja meetodid, viiakse koos läbi aineteüleseid, klassidevahelisi ja ülekoolilisi projekte. Õppeainete roll läbiva teema õppes on lähtuvalt õppeaine taotlustest ja õppesisust erinev, olenevalt sellest, kui tihe on ainevaldkonna seos läbiva teemaga;
3. valikainete valikul – valikained toetavad läbivate teemade taotlusi;
4. läbivatest teemadest lähtuvas või õppeaineid lõimivas loovtöös – õpilased võivad läbivast teemast lähtuda selle loovtöö valikul, mida tehakse kas iseseisvalt või rühmatöona;
5. korraldades võimaluse korral koostöös kooli pidaja, paikkonna asutuste ja ettevõtete, teiste õppe- ja kultuuriasutuste ning kodanikuühendustega klassivälisest õppetegevust ja huviringide tegevust ning osaledes maakondlikes, üle-eestilistes ja rahvusvahelistes projektides.

Õpetuses ja kasvatuses käsitletavat läbivad teemad on:

1. **elukestev õpe ja karjääri kujundamine** – taotletakse õpilase kujunemist isiksuseks, kes on valmis õppima kogu elu, täitma erinevaid rolle muutuvast õpi-, elu- ja töökeskkonnas ning kujundama oma elu teadlike otsuste kaudu, sealhulgas tegema sobivaid haridus- ja tööalaseid valikuid;
2. **keskkond ja jätkusuutlik areng** – taotletakse õpilase kujunemist sotsiaalselt aktiivseks, vastutustundlikuks ja keskkonnateadlikuks inimeseks, kes hoiab ja kaitseb keskkonda ning väärtustades jätkusuutlikkust, on valmis leidma lahendusi keskkonna- ja inimarengu küsimustele;
3. **kodanikualgatus ja ettevõtlikkus** – taotletakse õpilase kujunemist aktiivseks ning vastutustundlikuks kogukonna- ja ühiskonnaliikmeks, kes mõistab ühiskonna toimimise põhimõtteid ja mehhanisme ning kodanikualgatuse tähtsust, tunneb end ühiskonnaliikmena ning toetub oma tegevuses riigi kultuurilistele traditsioonidele ja arengusuundadele;
4. **kultuuriline identiteet** – taotletakse õpilase kujunemist kultuuriteadlikuks inimeseks, kes mõistab kultuuri osa inimeste mõtte- ja käitumistaadi kujundajana ning kultuuride muutumist ajaloo vältel, kellel on ettekujutus kultuuride mitmekesisusest ja kultuuriga määratud elupraktikate eripärast ning kes väärtustab omakultuuri ja kultuurilist mitmekesisust ning on kultuuriliselt salliv ja koostööaldis;
5. **teabekeskond ja mediakasutus** – taotletakse õpilase kujunemist teadlikuks ja analüüsivaks inimeseks, kes tajub ja teadvustab adekvaatselt ümbritsevat teabekeskonda,

suudab meediamaailma sisu ja allikaid kriitiliselt analüüsida ja kasutada, tunnustab autorlust, oskab luua kvaliteetset meediasisu, arvestades oma eesmärke ja ühiskonnas omaksvõetud suhtlemise norme, ning toimib turvaliselt ja vastutab oma käitumise eest end ümbritsevas teabekeskkonnas;

6. **tehnoloogia ja innovatsioon** – taotletakse õpilase kujunemist uuendusaltiks ja nüüdisaegseid tehnoloogiaid eesmärgipäraselt kasutada oskavaks inimeseks, kes tuleb toime kiiresti muutuvast tehnoloogilises elu-, õpi- ja töökeskkonnas;
7. **tervis ja ohutus** – taotletakse õpilase kujunemist vaimselt, emotsionaalselt, sotsiaalselt ja füüsiliselt terveks ühiskonnaliikmeks, kes on võimeline järgima tervislikku eluviisi, käituma turvaliselt ning kaasa aitama tervist edendava turvalise keskkonna kujundamisele;
8. **väärtused ja kõlblus** – taotletakse õpilase kujunemist kõlbliselt arenenud inimeseks, kes tunneb ühiskonnas üldtunnustatud väärtusi ja kõlbluspõhimõtteid, järgib neid koolis ja väljaspool kooli, ei jää ükskõikseks, kui neid eiratakse, ning sekkub vajaduse korral oma võimaluste piires.

1.1.6 Hindamine

Hindamine on õppeprotsessi osa, mille kaudu toetatakse õpilase õppimist ja arengut. Hindamisel saadakse ülevaade õpitulemuste saavutusest ja õpilase individuaalsest arengust ning toetatakse selle kaudu õpilase kujunemist positiivse minapildi ja adekvaatse enesehinnanguga ennastjuhtivaks õppijaks. Hindamise tulemusena/abil saab õpilane tagasisidet oma edenemise kohta õppimisel ja õpistrateegiate valikuteks. Õpetaja saab teavet oma õpetamise tulemuslikkuse kohta ning sisendit nii õppetegevuse kui ka iseenda pädevuste arendamiseks. Hindamise alus on valdkonna ainekavades kirjeldatud õpitulemused kooliastmete kaupa. Hindamisega toetatakse kooliastme lõpuks taotletavate teadmiste ja oskuste omandamist, hoiakute kujunemist ning valdkonnapädevuse saavutamist. Ainealaste teadmiste ja oskuste kõrval antakse tagasisidet ka üldpädevuste arengu ning väärtushoiakute ja -hinnangute kujunemise kohta. Hoiakute kujunemisele antakse tagasisidet suunavate ja toetavate sõnaliste hinnangute abil. Selleks rakendatakse nii diagnostilist, kujundavat kui ka kokkuvõtvat hindamist, mida esitatakse nii sõnaliste hinnangute kui ka numbriliste hinnetena. Diagnostilise hindamise käigus selgitatakse välja õpilaste eelteadmiste ja oskuste tase, hoiakud, ainealased väärarusaamad ja spetsiifilised õpiraskused, et kavandada järgnevat õppimist ja õpetamist. Õppeprotsessi käigus rakendatakse kujundavat hindamist, kus õpilane saab suulist ja kirjalikku tagasisidet oma õpitulemuste saavutamise taseme ning tugevuste ja arenguvõimaluste kohta. Kokkuvõttev hindamine toimub üldjuhul õppeperioodi või mahuka õppeteema lõpul, et kontrollida nii õppetöös püstitatud eesmärkide saavutamist kui ka riikliku õppekavaga sätestatud õpitulemuste saavutatust. Õppeteema kokkuvõttev hinne võib kujuneda õppeperioodi jooksul toimunud hindamise tulemusena, seejuures arvestatakse, et hinnetel võib sõltuvalt töö mahust olla erinev kaal. Alates esimesest kooliastmest kaasatakse õpilane hindamisprotsessi nii oma töö hindamisel kui ka kaasõpilaste tagasisidestamisel. Õpilasele on õppeprotsessi alguses teada, mida ja millal hinnatakse, milliseid hindamisvahendeid kasutatakse ning millised on hindamise kriteeriumid.

Õpilast suunatakse õppeprotsessi käigus oma õppimist ja püstitatud eesmärkide saavutamist analüüsima ja reflekteerima. Arutluste, juhtumianalüüside ja loominguliste tööde puhul hinnatakse arvamuste ja seisukohtade argumenteeritust, seostatust ja veenvust, õpilase seisukohtadele minevikusündmuste, ühiskonnas ja maailmas toimuva kohta antakse sõnalist kirjeldavat tagasisidet. Praktiliste ja loominguliste ülesannete sooritamisel hinnatakse nii protsessi kulgu kui ka tulemust. Kirjalikke ülesandeid hinnates arvestatakse eelkõige töö sisu, kuid pööratakse tähelepanu ka õpilase keelekasutusele, sh erialaste terminite, isiku-, riikide ja kohanimede, rahvusvaheliselt aktsepteeritud lühendite õigele kasutusele ja õigekirjale, mida arvestatakse hindamisel vastavalt ülesande eesmärgile ja kokkulepitud hindamiskriteeriumidele. Erineva keerukusastmega teadmiste, oskuste ja hoiakute hindamise võimaldamiseks kasutatakse mitmekesiseid hindamisviise ja -vorme. Hindamisvahendi ja -viisi valik sõltub püstitatud õppeeesmärkidest ja eeldatavast õpitulemusest. Hindamismeetodite valikul arvestatakse õpilaste vanust, individuaalseid võimeid ning valmisolekut ühe või teise tegevusega toime tulla.

Ajaloos hinnatakse õpilaste teadmisi ja oskusi tähtsamate ajaloosündmuste ja -nähtuste analüüsi nõudvate ülesannete kaudu. Allikaanalüüsi puhul hinnatakse allikast olulise info leidmist, selle tõlgendamist ja võrdlemist, kommenteerimist ning usaldusväarsuse üle otsustamist. Arutluse puhul hinnatakse kirjutise vastavust teemale, ajastu- ja teemakohaste faktide teadmist, võrdlemise, seoste loomise ja järelduste tegemise oskust ning isikliku suhtumise väljendamist põhjendatud argumentide toel.

Inimeseõpetuses hinnatakse õpilaste teadmisi ja oskusi ning nende seostamise oskust. Õpilase hoiakuid ja väärtushinnanguid mõõdetakse ja tagasisidestatakse vaatluse, õpilase antud hinnangute ja otsustuste ning juhtumianalüüsi alusel.

Ühiskonnaõpetuses hinnatakse arutlusoskust, erinevate allikate, sh õigustekstide tõlgendamist ja analüüsi, ühiskondlike probleemide analüüsi ja oma seisukoha kujundamise ning selle põhjendamise oskust; aga ka kodanikuvalmidust ja -vastutust ühistegevuses osalemise, ühiskonnaliikmele kohustuslike toimingute, sh vajalike dokumentide täitmise oskuse jt eakohaste ülesannete kaudu. Väitluses hinnatakse oskust kuulata aktiivselt teise poole väiteid ning oskust esitatud väidetele tõendus põhiste argumentidega vastata. Hindamisel lähtutakse vastavatest põhikooli riikliku õppekava üldosa sätetest, hindamise nõuded ja korraldus, sh mittenumbrilise hindamise kasutamine ja mujal õpitu arvestamine täpsustatakse kooli õppekavas.

2 Ajalugu

2.1 Õppeaine kirjeldus

Ajaloo õppimise käigus omandatakse pädevused, mis on vajalikud oma elu korraldamiseks ajalooteadvuse toel ühiskonnale omases ajaloolises kultuuris. Ajalooõpetus toetab ajaloolise mõtlemise kujunemist. Ajalooline mõtlemine tähendab suutlikkust märgata tähenduslikkust ajaloos, oskust kasutada esmaallikaid tõendusmaterjalina, tunda ära muutusi ja ajaloosündmuste järjepidevust, analüüsida põhjusi ja tagajärgi, tajuda ajaloolist konteksti ja mõista ajalooliste tõlgenduste eetilist mõõdet.

Ajaloo õppimist alustatakse sissejuhatusest ainesse. Ajalooõpetuses omandavad õpilased kultuuriruumis ning ajaloolises keskkonnas orienteerumiseks vajalikke teadmisi ja oskusi. Õpilasi suunatakse uurima, teadvustama, analüüsima, kriitiliselt hindama ning tõlgendama minevikus aset leidnud sündmusi ja protsesse, nende seoseid omavahel ja tänapäevaga ning ajaloosündmuste erineva tõlgendamise põhjusi. Ajalooõpetusega alustades lähtutakse huvi äratamisest, õpitava õpilasele tähenduslikuks tegemisest.

Põhikooli ajalooõpetus on kronoloogilis-temaatiline. Õppeaine algab sissejuhatava algõpetusega ning jätkub muinas- ja vanaaja, keskaja, uusaja ning lähiajaloo õppimisega. Eesti ajalugu õpitakse lõimituna maailma ajaloo kursusesse. Ainekavas eraldi esitatud Eesti ajaloo teemasid käsitletakse põhjalikult ja süsteemselt ning tõmmatakse paralleele maailma ajalooa. Käsitluse põhimõte on liikumine lähemalt kaugemale, alustades kodukoha ajaloost, kus on oluline luua käsitletava teema ja paikadega isiklik seos.

Ajalooõpetusel on kronoloogiline, poliitiline, majanduslik, sotsiaalne, kultuuriline ja ideede dimensioon. Põhikoolis tähtsustatakse õpilasele jõukohast, inimesekeskset ajalookäsitlust, eluolu ja kultuuri teiste ajalooõpetuse dimensioonide ees. Maailma ajalugu käsitletakse valitud teemade kaudu, millega ei taotleta ajalooperioodidest tervikpildi kujunemist. Tähtis on luua seosed mineviku ning nüüdisaja ajaloosündmuste ja nähtuste vahel ning kujundada arusaam, et minevikku pöördumata on raske mõista tänapäeva, nt kriisikollete olemust, Eesti ajaloo sõlmküsimumi, Eesti iseseisvuse ning selle kaitsmise ning teisalt võõrvallutuste mõju erinevatel perioodidel. Õpitakse väärtustama kohalikku kultuuripärandit, inimeste iseotsustamise õigust ja vabadust, analüüsima eetilisi valikuid ja mõistma hukka agressiooni ja okupatsiooni ning kõiki inimsusevastaseid kuritegusid.

Õpilaste maailmapilti rikastab ainetevaheline lõiming ning lähedaste teemade lõimitud käsitlemine, lähtudes erinevatest aspektidest.

Ajalooõpetuse kaudu laiendatakse teadmisi, omandatakse ajaloolist sõnavara ja kujundatakse erinevaid oskusi:

1. oskus orienteeruda ajas ning analüüsida ajaloolise keskkonna kujunemist;
2. ajaloomõistete tundmine ja kontekstis kasutamise oskus;
3. ajaloo kohta küsimuste esitamise ning neile vastamise oskus;
4. funktsionaalne kirjaoskus, kriitilise mõtlemine oskus, arutlusoskus, järelduste tegemise ja seoste loomise ning oma seisukoha kujundamise ja põhjendamise oskus;

5. empaatia, oskus asetada end kellegi teise olukorda ajastut arvestades; koostöö- ja konfliktilahendusoskus;
6. allikaanalüüs ja ajalookaardiga töötamise oskus, erinevatest teabeallikatest info leidmise, kasutamise ja hindamise oskus, suulise ja kirjaliku eneseväljenduse ning IT-vahendite kasutamise oskus.

Oskuste kujundamine ajalooõpetuses on pidev protsess ning seda tehakse erinevate õppeteemade ja õppemeetodite kaudu. Oskuste saavutatuse taset kirjeldatakse ajaloo õpetamise eesmärkidena kooliastmeti.

Ajalootundides tutvustatakse õpilastele erinevaid ajalookäsitusi ja avatakse nende kujunemisetagamaid. Mõistmaks, et ajalookirjutamine sõltub ajast ja ajalooürija seisukohast, tuleb kujundada kriitilist suhtumist erinevatesse mõtteviisidesse ning võrrelda ajaloosündmuste ja nähtuste käsitlemist erinevates allikates.

Sissejuhatava ajalooõpetuse kaudu tehakse tutvust minevikuga õpilasele tähenduslikus ja arusaadavas vormis, äratatakse õpilaste huvi mineviku vastu, õpitakse märkama ja ära tundma minevikujälgi – ajalooallikaid – ja mõistma, et ajalugu ongi meie kõigi ühine lugu. Alustatakse ajas orienteerumise oskuse kujundamisega, nn suure pildi loomisega, mida pidevalt uute teadmistega täiendatakse. See aitab õpilastel paigutada oma ajalooeadmised korrastatult konteksti, ajaloolisesse aega, näha oleviku seoseid mineviku ja tulevikuga, näha ja hinnata minevikku ajalooliselt oma ajastu kontekstis. Seejärel õpitakse mõistma, et jutustus minevikust on kellegi tõlgendus, mitte mineviku täpne kirjeldus. Õpitakse küsima, kas erinevad vaatenurgad ja arusaamad on olemasoleva tõendusmaterjali ja senise uurimisseisu alusel võrdselt asjakohased. Ajalooõpetus peab olema avatud muutuste raamistik, erinevaid narratiive toetav, mis vastab erinevatele küsimustele ja kohaneb uute eeldustega. Õpilased õpivad mõistma, et erinevast positsioonist vaadates võib minevikku tõlgendada erinevalt, õpivad eristama propagandistlikke tõlgendusi ja mõistavad, et kõik allikad ei ole võrdselt usaldusväärsed ning kõik tõlgendused ei ole asjakohased.

Püsivalt tuleb pöörata tähelepanu õpioskuste arendamisele. Ainekava annab õpetajale vabaduse otsustada temade käsitlemise sügavuse üle.

2.2 II kooliaste ajalugu

2.2.1 Kooliastme lõpuks taotlevad teadmised, oskused ja hoiakud

1. Teab, ajaloo periodiseerimise põhimõtteid ning et ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline.
2. Teab, et ajaloosündmustel ja -nähtustel on põhjused ja tagajärjed.
3. Kasutab ajaloomõisteid kontekstis.
4. Teab näiteid kodukoha minevikust.
5. Teab, et Eesti ei ole alati olnud iseseisev ning teab olulisi sündmusi ja isikuid Eesti omariikluse kujunemisloos.
6. Mõistab, kuidas kujunes inimasustus.

7. Mõistab, et teadus ja tehnika on pidevas arengus ja mõjutavad inimesi ning ühiskonnaelu.
8. Oskab asetada end minevikus elanud inimese olukorda ning saab aru, et erinevast rollist vaadates on maailm erinev.
9. Teab, et eri aegadel on ühiskonnas olnud erinevad väärtussüsteemid, mida ei ole õige hinnata tänapäeva kontekstis.
10. Teab, mis tunnused on iseloomulikud demokraatlikele ja mittedemokraatlikele ühiskonnavormidele ajaloos.
11. Teab, millist liiki allikatest saab mineviku kohta teavet ja milliste tunnuste järgi saab allikate usaldusväärsust hinnata.
12. Teab näiteid kodukoha kultuuripärandist, olulisi inimesi ja nende rolli kodukoha kultuuriloos.
13. Märkab ja väärtustab minevikupärandit Eestis ja mujal.
14. Teab, kuidas meditsiin ja inimeste teadmised tervisest on aja jooksul muutunud.
15. Teab näiteid, kuidas inimkond on minevikus keskkonda mõjutanud.

5. klass ajalugu

ÕPPESISU	ÕPITULEMUSED
<p>AJAARVAMINE JA AJALOOALLIKAD</p> <p>eKr, pKr, sajand, aastatuhat, ajatelg, Rooma number, araabia number. Suulised, esemelised, kirjalikud ja audiovisuaalsed allikad; muuseum, arhiiv, kroonika, legend, arheoloogia, muistis. Mälestused, intervjuud, fotod, videod, päevikud, kirjad jne.</p> <p>AJALOOSÜNDMUSED, AJALOOLISED ISIKUD JA ELUOLU</p> <p>Kiviaeg, pronksiaeg, rauaaeg. Korilus, küttimine. Kodukohaga seotud muinasaja asustus, muinaslinnus. Muistne vabadusvõitlus, Läti Henrik, Liivimaa kroonika, maakond, ristiusk, Lembitu.</p> <p>ELUOLU KESKAJAL</p> <p>Ristiusk, kirik, (katoliku kirik, paavst), klooster. Elu keskajal linnas ja maal, raad, tsunft, raekoda, Hansa Liit, gild, linnaõigus, linnused.</p> <p>EESTI 16.-18. SAJANDI SÕDADE PERIOODIL</p> <p>Liivi sõda, Ivan IV (Balthasar Russow, Liivimaa kroonika) Põhjasõda, Karl XII, Peeter I.</p> <p>ELUOLU UUSAJAL</p> <p>Rehielamu ja mõis, toidulaud, rõivad ja rahvatraditsioonid, pärisorjus.</p> <p>KOOL VANAL AJAL</p> <p>Tartu Ülikool, talurahvaharidus ja Bengt Gottfried Forselius.</p> <p>RAHVUSLIK ÄRKAMISAEG</p>	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none">• Kasutab ajaarvamisega seotud mõisteid asjakohaselt: eKr, pKr, sajand, aastatuhat, kümnend, ajajoon, Rooma number, araabia number.• Paigutab ajateljele isikliku elu sündmusi, ajaloosündmusi ja -perioode, kasutades õigesti ajaühikuid; lahendab ajatelje abil ülesandeid.• Teab, et ajalooallikad jagunevad suulisteks, esemelisteks, kirjalikeks ja audiovisuaalseteks ning toob nende kohta näiteid.• Iseloomustab erinevate allikatüüpide eripära, hinnates nende usaldusväärsust.• Kasutab perekonnaloo uurimisel eritüübilisi allikaid.• Toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos ning isiklikus elus.• Teab ja esitleb lugusid oma kodukoha minevikust.• Kirjeldab ajaloosündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost.• Teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist ja inimese sotsiaalsest rollist ühiskonnas.• Kirjeldab joonise abil ajaloolist asulat.• Toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu.• Toob näiteid inimtegevuse ja looduskeskkonna vastastikusest mõjust minevikus.• Kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis.

Rahvuslik ärkamisaeg, Jannsen, Koidula, Jakobson, Hurt, laulu- ja mänguseltsid, I üldlaulupidu.

EESTI ISESEISVUMINE

Päästekomitee: Päts, Konik, Vilms, iseseisvusmanifest, iseseisvuse väljakuulutamine.

ISESEISEV EESTI KAHE MAAILMASÕJA VAHEL

Vabadussõda (1918-1920), Johan Laidoner, Võnnu lahing - võidupüha, Poska, Tartu rahu. Eesti aeg kahe maailmasõja vahel: Maaseadus, Eesti kroon, üldine eluolu ja kultuur.

EESTI JA TEINE MAAILMASÕDA

Stalin, Hitler, MRP, Nõukogude okupatsioon, küüditamine, Saksa okupatsioon, holokaust, suur põgenemine.

NÕUKOGUDE AEG

Metsavendlus, kolhoos, eluolu ENSV-s.

ISESEISVUSE TAASTAMINE

Laulev revolutsioon, Balti kett, Lennart, Meri, fosforiidisõda.

Praktilised tööd:

1. Õppekäigud kodukoha ajaloolistesse paikadesse. (Mäetaguse surnuaed, Mäetaguse kabel, Mäetaguse mõis).
2. Klassi ühistöös maketi valmistamine „Keskaegne linn“.
3. Õppekäik Iisaku muuseumisse.
4. Esitlus „Minu vanemate mälestused lapsepõlvemängudest“.

- Nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos.
- Nimetab Eesti iseseisvumisega seotud sündmusi ja isikuid.
- Toob näiteid ajaloomälestisest ja selgitab, miks need on kultuuriloos olulised.

6. klass ajalugu

ÕPPESISU	ÕPITULEMUSED
<p>MUINASAEG</p> <p>Esiaeg ehk muinasaeg, vanaaeg, keskaeg, uusaeg, lähiajalugu, eKr, pKr, sajand, aastatuhat, kümnend, araabia number, Rooma number, ajalooallikad, arheoloogia. Inimese kujunemine, kiviaeg, pronksiaeg, rauaaeg, sugukond, kütmine ja korilus. Muinasaeg Eestis.</p> <p>VANAD IDAMAAD</p> <p>Tsivilisatsioon ehk kõrgkultuur. Mesopotaamia. Egiptus. Vahemere idaranniku kõrgkultuurid: Foiniikia, Iisraeli ja Juuda riik. Vana-India ja Vana-Hiina.</p> <p>VANA-KREEKA JA VANA-ROOMA</p> <p>Kreeta-Mükeene kultuur. Kreeka linnriigid. Vana-Kreeka kultuur ja teadus. Hellenism. Rooma riigi tekkimine. Rooma vabariik. Eluolu Vanas-Roomas. Kultuur ja religioon Vanas-Roomas. Rooma keisririik.</p> <p>Praktilised tööd:</p> <ol style="list-style-type: none">1. Klassi ühisprojekt „ajalooliste allikate valmistamine ja arheoloogilised väljakaevamised“.2. Muumia valmistamine õuntest.3. Vana-Kreeka rahvakoosoleku läbimängimine.4. Esitlus „Minu elu Vanaaja riigis“.	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none">• Teab, et ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline.• Nimetab ajalooperioode ja sündmusi, mis on aluseks ajaloo periodiseerimisele, põhjendab oma valikut.• Kasutab ajaarvamisega seotud mõisteid asjakohaselt.• Toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu.• Kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis.• Teab mõnda inimeste ajaloolist asulat, kirjeldab selle tekkimise ja kujunemise põhjusi.• Teab ja esitleb lugusid oma kodukoha minevikust.• Toob näiteid inimtegevuse ja looduskeskkonna vastastikusest mõjust minevikus.• Nimetab teaduse ja tehnika arengut mõjutanud tähtsamaid avastusi ja leiutisi ning selgitab nende tähtsust.• Nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos.• Toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ajaloos.• Teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist ja inimese sotsiaalsest rollist ühiskonnas.• Teab näiteid erinevatest ühiskonnaelu vormidest antiikajal ja kirjeldab nende erisusi.• Kirjeldab joonise abil ajaloolist asulat.

	<ul style="list-style-type: none">• Toob näiteid ajaloomälestistest ja selgitab, miks need on kultuuriloos olulised.• Iseloomustab erinevate allikatüüpide eripära, hinnates nende usaldusväärsust.• Kirjeldab ajaloosündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost.• Nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust.• Paigutab ajateljele ajaloosündmusi ja -perioode, kasutades õigesti ajaühikuid; lahendab ajatelje abil ülesandeid.
--	---

2.3 III kooliaste ajalugu

2.3.1 Kooliastme lõpuks taotlevad teadmised, oskused ja hoiakud

1. Eristab ajaloo perioode ning iseloomustab neid põhitunnuste kaudu.
2. Mõistab ajaloosündmuste tähenduslikkust, toob esile sündmuste ja protsesside põhjusi ja tagajärgi ning jätkuvuse ja muutuste näiteid.
3. Seostab kodukoha ajalugu Eesti ja Euroopa ajalooga, teab Eesti ajaloo pöördepunkte.
4. Mõistab Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa ajaloo taustal.
5. Mõistab tänapäeva Euroopa ja Ameerika Ühendriikide kujunemislugu ja arengut ning riikide mõju maailmas.
6. Analüüsib inimeste igapäevaelu ja ühiskonnaelu muutumist ning linnade tähtsuse kasvu.
7. Mõistab teaduse ja tehnika arengu mõju inimeste eluviisile ja ühiskonnaelu valdkondadele.
8. Mõistab kolonialismi ja rahvastikurände põhjusi ja tagajärgi minevikus ja tänapäeval globaalse ajaloo perspektiivis.
9. Analüüsib inimese sotsiaalseid ja ühiskondlikke rolle minevikus ja tänapäeval, individuaalse eneseteostuse piiranguid ja võimalusi lähtuvalt ühiskonna arengust.
10. Mõistab, kuidas on kujunenud ja toimunud demokraatlik ühiskond minevikus, võrreldes tänapäevaga.
11. Mõistab, kuidas inimese käsitlus on ajas muutunud.
12. Kogub ajalooalast informatsiooni, töötab eritüübiliste ajalooallikatega, kommenteerib ja hindab neid kriitiliselt, teeb informatsiooni põhjal järeldusi.
13. Eristab poliitilisi õpetusi, teab nende kujunemislugu.
14. Analüüsib kultuuripärandi tähtsust inimkonna ajaloos ja mõistab üksikisiku rolli kultuuripärandi kandjana.
15. Analüüsib inimese tervisekäitumise muutumist ajaloos.
16. Mõistab inimtegevuse ja keskkonna vastastikust mõju ajaloos.

7. klass ajalugu

ÕPPESISU	ÕPITULEMUSED
<p>MAAILM KESKAJAL 476-1492</p> <p>Keskaja mõiste, üldiseloostus ja perioodiseerimine. Seisused, läänikord ja eluolu. Ristiusk, kirik ja kultuur. Euroopa riigid varakeskajal. Linnad ja linnaelu. Euroopa riigid kõrgkeskajal. Keskaegse Euroopa naabrid: araablased, Bütsants, viikingid, Vana-Vene riik. Ristisõjad. Haridus, ülikoolid ja teadus. Eesti keskajal.</p> <p>MAAILM VARAUUSAJAL 1492-1600</p> <p>Maadeavastused. Reformatsioon ja vastureformatsioon. Renessans ja humanism.</p> <p>Praktilised tööd:</p> <ol style="list-style-type: none">1. Aadlivapi ja linnuse valmistamine ning rüütli eluloo kirjutamise.2. Klassi ühistöös maketi valmistamine „Keskaegne linn“.3. Õppekäik Tallinna vanalinna.4. Esitlus „Tähtis sündmus keskaja lõpus“.	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none">• Iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajalooperioode.• Nimetab erinevate kunstistiilide olulisemaid tunnuseid ja tunneb väliste tunnuste järgi ära erinevate kunstistiilide arhitektuurinäiteid.• Toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid.• Arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ja põhjendab seda.• Selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu.• Iseloomustab seisuslikku ühiskonda: nimetab seisused ja ülesanded, selgitab jumala tähtsust keskaja inimese maailmapildis.• Analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel.• Selgitab Ameerika Ühendriikide kujunemislugu.• Mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga.• Toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide või revolutsiooni teel ja analüüsib nende protsesside erinevusi• Toob näiteid rahvastikurännetest, selgitades nende põhjusi ja tagajärge.• Toob näiteid kolonialismi majanduslikest, poliitilistest ja eetilistest aspektidest, annab kolonialismile hinnangu erinevast perspektiivist.• Analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel.

	<ul style="list-style-type: none">• Loetleb inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemise põhjuseid, toob näiteid selle tunnusjoontest, suuna esindajatest erinevatel ajastutel ning ühiskonnas toimunud muutustest.• Kirjeldab, kuidas on erineval ajal maailmas korraldatud inimeste heaolu, tuues näiteid tervishoiu, igapäevaelu ja turvalisuse korraldusest.• Analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist.• Teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis.• Analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile.• Toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist.• Märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju.• Teab, kuidas meditsiin on ajas arenenud ja mis võtteid on kasutatud haiguste ja epideemiatega võitlemisel.• Selgitab ja toob näiteid, kuidas inimesed on erinevatel ajastutel loodusesse suhtunud.
--	---

8. klass ajalugu

ÕPPESISU	ÕPITULEMUSED
<p>MAAILM 1600-1815</p> <p>Uusaja mõiste, üldiseloostus, periodiseering. Ühiskond varauusajal. Ususõjad. Prantsusmaa, Inglismaa, Saksamaa sisepoliitika varauusajal. Absolutism ja valgustus. Ameerika iseseisvumine. Prantsuse revolutsioon ja Napoleon. Eesti Rootsi ja Vene riigi koosseisus. Kunst, kultuur ja teadus varauusajal.</p> <p>MAAILM 1815-1918</p> <p>Viini kongress ja Euroopa uusajal. Tööstusrevolutsioon ja industrialiseerimine. Poliitilised õpetused. Euroopa rahvaste kevad (1848. aasta revolutsioonid). Kolonialism ja imperialismi kujunemine. Venemaa ja Eesti 19. sajandil ja 20. sajandi algul. Esimene maailmasõda. Eesti iseseisvumine. Teadus, tehnika ja kultuur 19. sajandil ja 20. sajandi algul.</p> <p>Praktilised tööd:</p> <ol style="list-style-type: none">1. Rollimäng „Inimese Prantsuse revolutsiooni ajal“.2. Referaadi koostamine „Ajalooline isik uusajal“.3. Esitlus „kohaliku mõisa ajalugu“.4. Rollimäng „Euroopa I maailmasõja eel“.	<p>Õpilane</p> <ul style="list-style-type: none">• Iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajalooperioode.• Nimetab erinevate kunstistiilide olulisemaid tunnuseid ja tunneb väliste tunnuste järgi ära erinevate kunstistiilide arhitektuurinäiteid.• Toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid.• Arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ja põhjendab seda.• Selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu.• Analüüsib Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa sündmuste kontekstis.• Analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel.• Selgitab Ameerika Ühendriikide kujunemislugu.• Toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide või revolutsiooni teel ja analüüsib nende protsesside erinevusi.• Analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel.• Toob näiteid kolonialismi majanduslikest, poliitilistest ja eetilistest aspektidest, annab kolonialismile hinnangu erinevast perspektiivist.• Loetleb inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemise põhjuseid, toob näiteid selle tunnusjoontest, suuna esindajatest erinevatel ajastutel ning ühiskonnas toimunud muutustest.• Teab demokraatia iseloomulikke jooni selle kujunemise ajal ja tänapäeval ja toob näiteid demokraatia arengust antiikajast tänapäevani.

- Iseloomustab erinevaid poliitilisi õpetusi ja nende peamisi toetusgrupe ühiskonnas, analüüsib, mis on iseloomulik konservatismile, liberalismile ja sotsiaaldemokraatiale, rahvuslusele tänapäeval
- Tunneb ära äärmusluse ja populismi tunnused minevikus ja tänapäeval.
- Analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist.
- Teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis.
- Märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda.
- Toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist.
- Märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju.
- Kujundab oma poliitilise eelistuse ja põhjendab seda.
- Analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile.
- Mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga.
- Selgitab ja toob näiteid, kuidas inimesed on erinevatel ajastutel loodusesse suhtunud.
- Selgitab, kuidas tootmine, tarbimine ja inimeste elatustase on seotud loodusressursside kasutamisega.
- Teab, kuidas meditsiin on ajas arenenud ja mis võtteid on kasutatud haiguste ja epideemiatega võitlemisel.

9. klass ajalugu

ÕPPESISU	ÕPITULEMUSED
<p>MAAILM KAHE MAAILMASÕJA VAHEL</p> <p>Esimese maailmasõja tagajärjed. Eesti Vabadussõda. Demokraatia ja diktatuurid 1920.-1930. aastatel. Demokraatlik ja autoritaarne Eesti. Majandus maailmas ja Eestis kahe maailmasõja vahel. Kultuur kahe maailmasõja vahel maailmas ja Eestis.</p> <p>TEINE MAAILMASÕDA 1939-1945</p> <p>Rahvusvaheline olukord Teise maailmasõja eel. Teine maailmasõda. Eesti Teises maailmasõjas.</p> <p>MAAILM PÄRAST TEIST MAAILMASÕDA</p> <p>Külm sõda. Demokraatlik maailm pärast Teist maailmasõda. Kommunistlikud riigid ja Eesti NSV. Kultuur ja eluolu 20. sajandi teises pooles maailmas ja Eesti NSV-s. Eesti iseseisvuse taastamine. Maailm 1990. aastatest alates.</p> <p>Praktilised tööd:</p> <ol style="list-style-type: none">1. Arutlus „I maailmasõja olulisemad tagajärjed“.2. Filmianalüüs „Eesti 20. sajandil“ filmide „Nimed marmortahvil“, „Detsembrikuumus“, „1944“, „Disko ja tuumasõda“ ja „August 1991“ põhjal.3. Kirjalik karikatuuri analüüs ja esitus.	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none">• Selgitab näidete toel Euroopa suurriikide ja Ameerika Ühendriikide tähtsust lähiajaloo.• Teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis.• Arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda.• Toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid.• Toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide või revolutsiooni teel ja analüüsib nende protsesside erinevusi.• Analüüsib Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa sündmuste kontekstis.• Iseloomustab erinevaid poliitilisi õpetusi ja nende peamisi toetusgruppe ühiskonnas.• Analüüsib, mis on iseloomulik konservatismile, liberalismile ja sotsiaaldemokraatiale tänapäeval.• Kujundab oma poliitilise eelistuse ja põhjendab seda.• Tunneb ära äärmusluse ja populismi tunnused minevikus ja tänapäeval.• Teab demokraatiale iseloomulikke jooni selle kujunemise ajal ja tänapäeval ja toob näiteid demokraatia arengust antiikajast tänapäevani.• Toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide teel ja analüüsib nende mõju.• Selgitab, kuidas tootmine, tarbimine ja inimeste elatustase on seotud loodusressursside kasutamisega.

<p>4. Plakati koostamine „Riik Maailmas 20. sajandi jooksul“.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Teab, kuidas meditsiin on ajas arenenud ja mis võtteid on kasutatud haiguste ja epideemiatega võitlemisel. • Toob näiteid erinevate ajastute kultuurist ja kultuuripärandist. • Analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile. • Mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga. • Märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju. • Märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda. • Analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel. • Toob näiteid rahvastikurännetest, selgitades nende põhjusi ja tagajärgi. • Analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel. • Analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist. • Iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajaloo perioode. • Kirjeldab, kuidas on erineval ajal maailmas korraldatud inimeste heaolu, tuues näiteid hariduse, tervishoiu, igapäevaelu ja turvalisuse korraldusest. • Toob näiteid hariduse, tervishoiu, sotsiaal- ja igapäevaelu valdkonnast eri ajastutel. • Selgitab, kuidas igal inimesel on võimalik olla traditsioonide hoidmise kaudu kultuuripärandi kandja. • Selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu. • Iseloomustab nüüdisaja demokraatlikku ühiskonda mõne riigi näitel.
---	---

3 Ühiskonnaõpetus

3.1 Õppeaine kirjeldus

Ühiskonnaõpetusel on tähtis koht õpilaste sotsiaalse kompetentsuse kujunemises. Ühiskonnaõpetus aitab õpilasel arendada ettevõtlikkust ning kujuneda ennast teostavaks, kaasinimesi arvestavaks, sotsiaalselt pädevaks ja toimetulevaks ühiskonnaliikmeks. Ühiskonnaõpetuse tunnis omandatud teadmised, oskused ja hoiakud seostuvad tihedalt teistes õppeainetes (ajaloos, geograafias, inimeseõpetuses jt) õpituga, olles aluseks elukestvatele õppele. Põhikooli ühiskonnaõpetus käsitleb kõige üldisemal kujul ühiskonna toimimist, kodaniku seoseid ühiskonna põhivaldkondadega (majanduse, poliitika ja õigusega), ent ka suhteid erinevate sotsiaalsete rühmadega. Kodanikuna mõistetakse demokraatliku ühiskonna liiget, kes suhtleb ühiskonna institutsioonidega, lähtudes oma huvidest ja võimalustest.

Ühiskonnaõpetusel on tähtis koht õpilaste väärtushinnangute ja hoiakute kujunemises, sh ettevõtlikkus, seaduste austamine, töökus, sooline võrdõiguslikkus, vabadus, kodanikualgatus, sotsiaalne õiglus ja kodanike võrdne kohtlemine, inimõiguste austamine, mõistev suhtumine erinevustesse, tauniv suhtumine eelarvamustesse, säästlik suhtumine keskkonda, lugupidav suhtumine teiste rahvaste ja maade kultuuritraditsioonidesse ning soov neid tundma õppida; oma maa kultuuripärandi väärtustamine; teadvustamine, et kõikide maailma riikide elatustase ei ole võrdne ja maailmas on palju vaesust ning paljude inimeste materiaalne heaolu on võimalikuks saanud looduse ja tuleviku arvelt jne.

Ühiskonnaõpetuse eesmärk on praktiliste ülesannete, probleemide analüüsimise ja ainealaste põhimõistete omandamise kaudu saada tervikpilt ühiskonna toimimisest. Tähtsal kohal on igapäevaeluga seonduvate probleemide lahendamine ning asjatundlike otsuste tegemise oskuste kujunemine, mis aitab õpilasel ühiskonnas toime tulla. Nii kujuneb õpilasel tervikpilt ühiskonnast, kus teadvustatakse inimtegevuse ja looduse vastastikust mõju ning väärtustatakse jätkusuutlikku eluviisi.

I kooliastmes on ühiskonnaõpetuse teemad lõimitud inimeseõpetuse ainekavva. II ja III kooliastmes õpitakse ühiskonnaõpetust eraldi aina. II kooliastmes tutvub õpilane oma lähiümbruse sotsiaalsete suhete süsteemiga, keskendudes sotsiaalselt erinevate isiksuste ja rühmade kooseksisteerimisele. Käsitelu keskmes on inimesed meie ümber, kool ning õpilase kodukoht.

III kooliastmes käsitletakse riiklike institutsioonide funktsioone ja toimimispõhimõtteid. Riigivalitsemisega tutvudes käsitletakse põhiseaduslikke institutsioone. Oluline on pöörata tähelepanu kodanikuõigustele ning poliitika avaldumisele igapäevaelus.

Majandusteemade käsitlemine III kooliastmes keskendub isiklikule majandamisele, ettevõtlusele, riigi majanduse reguleerimisele ja turumajanduse sotsiaalsetele mõjudele. Ainet käsitletakse võimalikult igapäevaeluga seostatult.

Õppeprotsessis on oluline koht uurimuslikel õpivõtetel, mille toel omandavad õpilased probleemide seadmise, hüpoteeside sõnastamise, töö kavandamise ja korraldamise, kriitilise mõtlemise ning tulemuste tõlgendamise ja esitamise oskused, esitades materjale nii suuliselt kui ka kirjalikult ning kasutades näitlikustamiseks mitmesuguseid visuaalseid vorme ja võimaluse

korral rakendatakse seda praktikas, nt demokraatia koolis, kodanikualgatus, vabatahtlik tegevus kodukohas jm.

Aktiivseks kodanikuks olemine tähendab kodanike kaasatust laiemalt, mitte ainult hääletamist valimistel. See avardab ka ühiskonnaõpetuse praktilise õppe võimalusi noorte jaoks, kes pole veel hääleõiguslikud (nt õpilaste võimekuse piires koolielu korraldamises, tarbijahariduses, kodanikualgatuses).

Õppes kasutatakse tehnoloogilisi vahendeid, sh IKT võimalusi. Aine eesmärk on kujundada aktiivseid ja vastutustundlikke kodanikke.

3.2 II kooliaste ühiskonnaõpetus

3.2.1 II kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

1. Teab kodukohas tegutsevaid kodanikuühendusi ja -algatusi.
2. Teab lapse õigusi ja olulisemaid inimõigusi.
3. Teab, et kõik inimesed on seaduse ees võrdsed ja peavad seadusi täitma.
4. Mõistab, kuidas demokraatia põhimõtted saavad toimida koolis; toetab oma käitumise ja osalemisega koolidemokraatiat.
5. Teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslikke institutsioone ja olulisemaid ametikohti.
6. Eristab fakti arvamusest, teab, mis tunnuste alusel hinnata allikate usaldusväärsust.
7. Teab, et autoriõigused on kaitstud seadusega ja autorile tuleb viidata.
8. Teab, et inimesed on erineva kultuuritaustaga, saab aru, kui kedagi kultuurilise erinevuse tõttu diskrimineeritakse ja otsib vajaduse korral abi.
9. Teab, et iga inimene on käitumise, hoiakute ja panusega kultuurikandja ja -looja.
10. Tunneb tervise- ja turvariske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust abi otsida, kasutab turvaliselt dokumente ja pangakaarti.
11. Oskab oma aega ja raha planeerida, võimeid ja võimalusi arvestada.
12. Käitub teadliku tarbijana.

6. klass ühiskonnaõpetus

ÕPPESISU	ÕPITULEMUSED
<p>DEMOKRAATIA PÕHIMÕTTED JA SELLE TOIMIMINE</p> <p>Kohalik omavalitsus. Seadus. Lapse õigused, peamised inimõigused, sõnavabadus ja selle põhimõtted. Demokraatia. Vabatahtlik tegevus, kodanikuühendus. Peamised põhiseaduslikud institutsioonid ja nende funktsioonid. Õpilasmavalitsus. õpilaste osalemine koolielu korraldamises ja õpilasesinduses. Kooli sisekord (kodukord). Õiguste, kohustuste ja vastutuse tasakaal.</p> <p>ALLIKAD JA AUTORIÕIGUSED</p> <p>Fakt, arvamus, allikas, argumenteerimine. Autoriõigused, viitamine.</p> <p>KULTUUR</p> <p>Kultuur, religioon, võrdõiguslikkus ja sallivus. Koolis, klassis ja õpilase kodukohas elavad rahvarühmad (sotsiaalsed, rahvuslikud, religioossed jm). Sooline võrdõiguslikkus. Pere ja suguvõsa, kogukond.</p> <p>PLANEERIMINE JA TARBIMINE</p> <p>Risk, turvalisus, aja- ja kulutuste planeerimine, tarbimine ja tarbija, raha kogumine, säästmine ja laenamine, tarbimisotsuste mõju keskkonnale ja kogukonnale, elukutsed ja ettevõtted kodukohas.</p> <p>Praktilised tööd:</p> <ol style="list-style-type: none">1. Rollimäng „tormikahjude koristamine kodukohas“.2. Praktiline töö „Riigikogu valimised klassis“.3. Esitlus „Eri usundid maailmas“.4. Kuueelarve koostamine.	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none">• Teab kodukohas tegutsevaid kodanikuühendusi ja -algatusi.• Teab lapse õigusi ja olulisemaid inimõigusi.• Teab, et kõik inimesed on seaduse ees võrdsed ja peavad seadusi täitma.• Mõistab, kuidas demokraatia põhimõtted saavad toimida koolis; toetab oma käitumise ja osalemisega koolidemokraatiat.• Teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslikke institutsioone ja olulisemaid ametikohti.• Eristab fakti arvamusest, teab, mis tunnuste alusel hinnata allikate usaldusväärsust.• Teab, et autoriõigused on kaitstud seadusega ja autorile tuleb viidata.• Teab, et inimesed on erineva kultuuritaustaga, saab aru, kui kedagi kultuurilise erinevuse tõttu diskrimineeritakse ja otsib vajaduse korral abi.• Teab, et iga inimene on käitumise, hoiakute ja panusega kultuurikandja ja -looja.• Tunneb tervise- ja turvariske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust abi otsida, kasutab turvaliselt dokumente ja pangakaarti.• Oskab oma aega ja raha planeerida, võimeid ja võimalusi arvestada.• Käitub teadliku tarbijana.

3.3 III kooliaste ühiskonnaõpetus

3.3.1 III kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

1. Teab, et Eesti peab arvestama rahvusvahelise olukorra ja rahvusvaheliste suhetega.
2. Teab, kuidas kujunes ja kuidas toimib tänapäeva demokraatlik ühiskond.
3. Tunneb ära ja toob näiteid demokraatia kesksete tunnuste ja nende rikkumise kohta; toob
4. Märkab, mis võib ohustada demokraatiat tänapäeval, selgitab, tuginedes minevikunäidetele.
5. Teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslike institutsioonide ülesandeid.
6. Mõistab ühiskonnasektorite spetsiifikat ja rolli ühiskonnas.
7. Teab majanduse toimimise põhihooni, teab oma õigusi ja kohustusi tarbijana, oskab oma õigusi kaitsta.
8. Analüüsib oma võimalusi tulevase töötajana ja ettevõtjana ning kavandab edasist haridusteed lähtuvalt oma huvidest ja võimetest ning ühiskondlikest teguritest.
9. Seostab demokraatiat inimõiguste kaitsega.
10. Analüüsib õiguste ja kohustuste, vabaduse ja vastutuse seost.
11. Teab, et Eesti Vabariigi põhiseadus on kõrgeim õigusakt ja oskab sealt leida vajalikku infot.
12. Teab ja väärtustab kodanikuühiskonna võimalusi korraldada elu kodukohas, piirkonnas, riigis ja rahvusvaheliselt.
13. Teab Eesti riigi ja selle kodanike õigusi, võimalusi ja kohustusi, mis tulenevad Euroopa Liidu liikmesusest.
14. Hindab infoallikaid kriitiliselt ja kujundab oma arvamuse, järgib autoriõiguse ja intellektuaalse omandi kaitse põhimõtteid.
15. Märkab kultuuride ja sotsiaalsete rühmade mitmekesisust, diskrimineerimist, sekkub oma võimaluste kohaselt.
16. Analüüsib tervise- ja turvariske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust vajaduse korral otsida abi.

9. klass ühiskonnaõpetus

ÕPPESISU	ÕPITULEMUSED
<p>ÜHISKOND JA SOTSIAALSED SUHTED: KUIDAS ÜHISKOND TOIMIB JA KELLEST KOOSNEB</p> <p>Ühiskonna institutsiooniline struktuur – kuidas avaliku sektori, äri- (era)sektori ja kolmanda sektori/vabakonna koostöös tagatakse hästi toimiv ühiskond.</p> <ul style="list-style-type: none">• Põhifookus: erinevate sektorite roll ja koostöö ühiskonnas. <p>Ühiskonna sotsiaalne struktuur: mõistmine, et ühiskond on mitmekesine, sh ebavõrdne.</p> <ul style="list-style-type: none">• Põhifookus A: sotsiaalsete rühmade määratlemine.• Põhifookus B: erinevate sotsiaalsete rühmade sidus koosseksisteerimine. <p>Ühiskonnaliikmete õigused vs kohustused ning vastutus on omavahelises seoses.</p> <ul style="list-style-type: none">• Põhifookus A: inimeste õiguste ja kohustuste tundmine (perekonnaliikme rollist lähtuvalt).• Põhifookus B: Mina õiguste ja kohustuste teostajana, märkajana, sekkujana. <p>MEEDIA JA TEAVE: KUIDAS TOIMIDA INFOPALJUSUSE JA INFOKORRATUSE KONTEKSTIS</p> <ul style="list-style-type: none">• Põhifookus A: professionaalse ajakirjanduse eristamine muust meediast.	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none">• analüüsib näidete põhjal suur- ja väikeriikide, naaberriikide, demokraatlike ja mittedemokraatlike riikide vastastikuseid suhteid;• selgitab riikide koostööd rahvusvahelistes organisatsioonides, toob näiteid;• teab erinevaid demokraatlikus ühiskonnas osalemise võimalusi, toob näiteid;• selgitab näidete abil võimude lahususe põhimõtet;• loetleb demokraatliku ühiskonna tunnuseid, selgitab, mille poolest erinevad demokraatlik ühiskond ja diktatuur;• toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides;• selgitab avaliku konkursi tähtsust;• teeb vahet riigi-, era- ja kodanikusektoril, toob näiteid nende tegevusest ja koostööst ühiskonnas ja üksikisikute võimalusest osaleda riigi-, era- ja kodanikusektoris;• kirjeldab erinevate majandussüsteemide iseloomulikke tunnuseid ja toimimist;• teab maksude vajalikkust ühiskonna toimimisel, eristab otseseid ja kaudseid makse;• analüüsib vabalt valitud näidete põhjal inimeste tarbimiskäitumist;

- Põhifookus B: informatsiooni kaudu mõjutamise märkamine.

DEMOKRAATLIK RIIK JA VALITSEMINE - KUIDAS DEMOKRAARLIKUD VÄÄRTUSE AITAVAD TAGADA KODANIKE HEAOLU NING ÕIGUSRIIGI TOIMIMIST

Demokraatia toimimine igapäevases elus.

- Põhifookus A: demokraatlik otsustusprotsess kogukonnas ja selles osalemine.
- Põhifookus B: demokraatia ohud - korruptsioon demokraatliku ühiskonna õnestayana.

Eesti valitsemiskord: kuidas rakendub võimude lahususe ja tasakaalu põhimõtte ellu ning millised on kodaniku võimalused poliitika kujundamisel osaleda.

- Põhifookus A: demokraatliku riigi toimimine (sh EL kontekstis).
- Põhifookus B: demokraatliku võimu toimimine minu kodukohas (ja minu võimalus otsustusprotsessidesse kaasatud olla).

KODANIKUÜHISKOND – MIDA ANNAB VABAKONNAS OSALEMINE NING KUIDAS RAHVA TAHET MAKSMA PANNA

Põhifookus: osalemise tahte tekitamine.

ÄRISEKTORI TOIMINE – MILLINE ON RIIGI ROLL MAJANDUSE REGULEERIMISEL, KUIDAS OLLA ISE ETTEVÕTLIK, SAADA HAKKAMA (TÖÖ)TURU KONTEKSTIS NING OLLA RAHATARK.

- selgitab liigtarbimise põhjusi ja mõju üksikisikule, ühiskonnale ja keskkonnale;
- analüüsib valitud erialal tegutsemise võimalusi, lähtudes eriala spetsiifikast ja tuues esile palgatöötajana ja ettevõtjana tegutsemise erisused;
- teab, mis on sotsiaalne ettevõtlus, ja toob näiteid selle võimalustest;
- märkab ohtu demokraatiale enda ümbruskonnas ja ühiskonnas ning on valmis sellele oma võimaluste piires vastu seisma;
- toob näiteid oma õigustest ja kohustustest koolis, perekonnas ja ühiskonnas, selgitades õiguste ja kohustuste omavahelisi seoseid;
- selgitab soorollide ja soostereotüüpsete hoiakute mõju inimese valikutele;
- teab, mis on õigusriik, ja selgitab selle toimimise põhimõtteid;
- nimetab põhiseaduse abil Vabariigi Valitsuse, Riigikogu, Vabariigi Presidendi ja kohaliku omavalitsuse peamisi ülesandeid;
- teab võimalusi, kuidas kodanikud ja mittekodanikud saavad mõjutada ühiskonna toimimist;
- analüüsib enda võimalusi kooli ja kogukonna elu ning kohaliku omavalitsuse poliitika kujundamisel;
- teab Euroopa Liidu liikmesriike ja mõistab, miks Euroopa Liidu liikmesriik peab liikmesusest tulenevaid kohustusi täitma;
- toob näiteid Euroopa Liidu kodanike õigustest ja võimalustest, seostades neid enda eluga;
- oskab allikatest leida asjakohast infot oma arvamuse kujundamiseks;

<p>Turumajanduse olemus ja riigi roll selles.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Põhifookus: kuidas tekib ühiskonnas tulu ning mõistab, kuidas toimib heoluriik. Teab, millised on põhimõtted, mille alusel riik tulu ümber jagab. <p>Tööturg.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Põhifookus: noored ja täiskasvanud tööturul. <p>Isiklik toimetulek ja arukas tarbimine.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Põhifookus: oma kulude ja tulude teadlik planeerimine. <p>EESTI JA MAAILM: KUIDAS RAHVUSVAHELINE OLUKORD EESTIT MÕJUTAB NING KUIDAS VÄIKERIIK SAAB OMA HUVE RAHVUSVAHELISTES SUHTLUSES TEOSTADA.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Põhifookus: kuidas Eesti oma huve rahvusvahelises suhtluses realiseerib. <p>Praktilised tööd:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Reklaami analüüs. 2. Arutlus „Mis eristab demokraatlikke riike ebademokraatlikest“. 3. Rollimäng „kohtuprotsess“. 4. Kuueelarve koostamine ja selle analüüs. 	<ul style="list-style-type: none"> • tunneb ära valeuudise ja propaganda ja teab, miks need võivad olla ohtlikud; • oskab kasutada allikaid õppetöös, viitab ja tsiteerib nõuetekohaselt; • võrdleb tõekspidamisi, tavasid ja praktikaid erinevate kultuuride ja subkultuuride näitel; • mõistab koostöövõimaluste otsimise vajalikkust kultuuriliste erimeelsuste puhul; • märkab ja analüüsib diskrimineerimisjuhtumit ja pakub välja lahendusi; • toob näiteid kultuurilaenude ja -mõjutuste kohta eesti kultuuris; • mõistab identiteedi määratlust, selgitab näidete varal, mis on sotsiaalne, kultuuri- ja rahvuslik identiteet ning mitmikidentiteet; • toob näiteid stereotüüpide, vaenukõne ja sallimatuse kohta ning mõistab nende ohtu ühiskonnale; • analüüsib oma kogemuste põhjal iseenda kultuuritarbimist; • selgitab, miks on oluline tunda kultuuripärandit; • toob näiteid Eesti kultuuri levikust maailmas; • analüüsib riske, teeb ettepanekuid nende maandamiseks, demonstreerib õpitu olukorras ohuolukorra asjakohast lahendamist, selgitades oma käitumist.
---	--

4 Inimeseõpetus

4.1 Õppeaine kirjeldus

Inimeseõpetuse eesmärk on toetada õpilase sotsiaalsete ja emotsionaalsete oskuste arengut, õppides ennast tundma, vastutustundlikult oma suhteid kujundama, olema terviseteadlik, aus, hooliv ja õiglane.

Inimeseõpetuses käsitletakse inimest ja tema sotsiaalset keskkonda tervikuna. Väärtuskasvatus ja hoiakute kujundamine toimub üksteist mõistvas õhkkonnas ning on suunatud õpilaste positiivse mõtlemise arendamisele oma arengu- ja toimetulekuvõimaluste üle. Soodne sotsiaalne õppekeskkond toetub eelkõige õpilaste isikupära ja isiklike seisukohtade austamisele, võimaluste tagamisele vabaks arvamusalalduseks, initsiatiiviks, osalemiseks ja tegutsemiseks nii üksi kui ka koos teistega.

Õppetegevused muutuvad põhikooli kolme kooliastme jooksul lihtsamatest keerukamateks, ent peavad olema õpilasele mõistetavad ja tähenduslikud ning toetama arusaama õpitava vajalikkusest. Inimeseõpetus on kontsentriiline õppeaine, mille võtmeteemasid käsitletakse igal kooliastmel, arvestades arengulist käsitlust. Inimeseõpetuses võib teemasid käsitleda nii üksteisele järgnevatena kui ka integreerituna, et saavutada oskuste, teadmiste ja väärtuste põhjal õpitulemused. Õpitavat käsitletakse võimalikult igapäevaeluga seonduvalt, kusjuures õppes on olulisel kohal aktiivõppemeetodid. Inimeseõpetuse I kooliastme teemad ja õpitulemused lähtuvad õpilase minast (huvid, omadused jms) ja tema eluga kõige lähemalt seotud igapäevaelu teemadest nagu suhted pere ja sõpradega, tervis, käitumisnormid jms. Eesmärgiks on, et laps oskab märgata, mõista ja selgitada enda ja tema eluga otseselt seotud küsimusi. I kooliastme inimeseõpetuses käsitletakse ka ühiskonnaõpetuse teemasid nagu Eesti Vabariik, kodukoht, reeglid, õigused ja kohustused lapse seisukohalt jms.

II kooliaste laiendab mina-käsitlust ning keskendub eakaaslaste mõju teemadele, mis selles vanuseastmes oluliseks muutuvad. Arendatakse varasemast põhjalikumalt sotsiaalseid oskusi, sh kehtestavat käitumist uimastite vm riskikäitumisega seotud olukordades. Eneseteadvuse ja iseseisvuse tõusuga muutuvad olulisteks ka tervise ning tervislike valikute teemad, näiteks toitumine, kehaline aktiivsus jms.

III kooliastme inimeseõpetuse teemade puhul tuleb varasemast enam esile mina-käsitluse ja suhete psühholoogiline aspekt. Kuna III kooliastmega lõpeb kohustuslik kooliharidus, siis valmistavad inimeseõpetuse teemad õpilast ette ennast ja maailma mõistma ning enda ja teistega toime tulema. Kui II kooliastmes puudutatakse soolist arengut vaid põgusalt, siis III kooliaste pakub tõhusat seksuaalkasvatust. Tervise, suhete ja riskikäitumise teemad jätkuvad süvendatumalt, aidates noorel mõista ühiskonnas toimuvaid protsesse ja nende mõju talle endale, tema valikutele ning seeläbi tema tervisele ja toimetulekule.

4.2 I kooliaste inimeseõpetus

1. Näitab Eesti Vabariigi ja oma kodukoha asukohta kaardil, tunneb Eesti ja kodukoha sümboolikat, olulisi inimesi ja paiku.
2. Väärtustab enda ja kaaslaste huvisid ning positiivset suhtumist iseendasse.
3. Mõistab õppimise tähtsust igapäevaelus hakkama saamisel ja tuleviku kavandamisel.
4. Teab, et inimeste õigustega kaasnevad kohustused.
5. Mõistab üldtunnustatud käitumisnormide ja seaduste järgimise vajalikkust.
6. Tunneb liiklusreegleid.
7. Teab erinevaid teabeallikaid, oskab leida infot ja teab, mille põhjal hinnata infoallikate usaldusväärsust.
8. Märkab inimeste erinevaid omadusi ja arvamusi.
9. Mõistab sõpruse ja koostöö väärtust ning üksteise eest hoolitsemise ja abistamise vajadust.
10. Teab, mis on vägivald. Mõistab, et vägivald ei ole lubatud ja oskab vajaduse korral abi leida.
11. Teab eesti rahvakombeid ja mõistab enda rolli kommete ja tavade hoidja ja kandjana.
12. Suhtub sallivalt Eestis elavate inimeste keelelistesse ja kultuurilistesse erinevustesse.
13. Oskab oma tervist hoida.
14. Teab tervist ohustavaid tegureid, tunneb ära ja oskab hoiduda või keelduda tervist ohustavatest olukordadest.
15. Oskab planeerida oma tegevusi ja väärtustab aktiivset vaba aja veetmist.
16. Oskab kasutada lihtsamaid esmaabivõtteid ja kutsuda vajaduse korral abi.
17. Teab raha teenimise, hoidmise ja kasutamise võimalusi, käitub teadliku ja säästliku tarbijana.
18. Mõistab keskkonna hoidmise tähtsust ja enda võimalusi selles.

1.klassis inimeseõpetus käsitletakse inimeseõpetuse teemasid lõimitult loodusõpetusega.

2. klass inimeseõpetus

ÕPPESISU	ÕPITULEMUSED
<p>MINA</p> <p>Mina. Oma tugevuste (sh tunnused, omadused ja tegevused) välja toomine. Positiivne suhtumine endasse ja teisesse. Kehalised muutused ja austus erinevate kehade ja sugude suhtes. Minu erinevused ja sarnasused teistega. Sallivus.</p> <p>MINA JA TERVIS</p> <p>Tervis. Tervise eest hoolitsemine. Tervislik eluviis: mitmekesine toit, piisav uni ja puhkus, kehaline aktiivsus. Keha eest hoolitsemine. Terve ja haige inimene. Abi saamise võimalused. Vajadusel abi kutsumine.</p> <p>MINA JA MINU PERE</p> <p>Kodu. Erinevad pered. Pereliikmete tegevus ja rollid. Hoolitsemine, abistamine, kaasamine ja pereliikmetega arvestamine. Vastutus, õigused ja kohustused peres, koolis ja lähiümbruses.</p> <p>MINA JA EESTI</p> <p>Eestimaa ja kodukoht. Eesti pealinn. Eesti Vabariigi sünnipäev. Eesti president. Eesti Vabariigi riiklikud, rahvuslikud ja kodukoha sümbolid, Oma kodukoha olulised paigad ja inimesed. Eesti rahvakombed ja tavad minevikus ja tänapäeval. Kodukoha inimeste tavad ja kombed. Oma klassi tavad. Sallivus erinevustesse. Enda roll tavade ja kommete hoidja ja kandjana.</p>	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none">• kirjeldab enda huvisid ja tegevusi• põhjendab, miks on vaja endasse positiivselt suhtuda• teab, et inimesed on erinevad nii bioloogiliselt kui ka sotsiaalselt ning märkab inimeste sarnasusi ja erinevusi• toob näited tervist hoidvast käitumisest (hügieen, karastamine, mitmekesine toit, uni ja puhkus ning kehaline aktiivsus) ja selgitab tervist hoidva käitumise vajalikkust• nimetab mõningaid haiguste tunnuseid• teab hädaabinumbrit ja oskab vajaduse korral kutsuda abi• kirjeldab enda ja pereliikmete ülesandeid kodus, toob näiteid üksteise abistamisest ja pereliikmetega arvestamisest• toob näiteid oma õigustest ja kohustustest peres, koolis ja ühiskonnas• leiab kaardilt Eesti ja kodukoha• nimetab Eesti Vabariigi pealinna ja sünnipäeva, teab, kes on Eesti Vabariigi president• tunneb ära, kirjeldab ja kujutab kodukoha ja Eesti Vabariigi sümboolikat• teab ja tutvustab oma kodukoha olulisi inimesi ja paiku• võrdleb rahvakombeid minevikus ja tänapäeval, nt mardipäev, kadripäev, jõulud, vastlapäev, jaanipäev jt

MINA: AEG JA ASJAD

Mina: aeg ja aja planeerimine.

Mina ja asjade väärtus teiste väärtuste seas. Erinevad meeled oma õpitegevuse ja vaba aja tegevuse kavandamisel. Oma õpitegevuse eesmärkide seos oma huvide ja võimetega. Oma igapäevalikute seos oma tuleviku eesmärkidega.

Praktilised tööd:

1. Mõistekaardi koostamine „Lapse õigused ja kohustused“.
2. Päevaplaani koostamine.
3. Tunnivälise ürituse planeerimine ja läbiviimine (klassiõhtu, matk looduses vms).
4. Voldiku koostamine Eesti/minu kodukoht.

- toob näiteid oma klassis või kodukohas elavate inimeste tavadest ja kommetest
- selgitab, kuidas õpilane saab ise olla kommete ja tavade hoidja
- planeerib oma päeva ja nädalat terviseteadlikult
- toob näiteid, kuidas õppimine aitab igapäevaelus hakkama saada
- sõnastab enda õppimise eesmärged ja seostab neid enda huvidega
- seostab igapäevavalikuid tuleviku eesmärkidega

3. klass inimeseõpetus

ÕPPESISU	ÕPITULEMUSED
<p>MINA</p> <p>Mina. Igaühe väärtuslikkus. Positiivne suhtumine endasse. Inimeste erinevused: bioloogiline ja sotsiaalne. Sallivus. Inimeste õigused ja kohustused. Vastutus. Laste õigused ja kohustused: peres, koolis, lähikonnas.</p> <p>MINA JA TERVIS</p> <p>Vaimne, füüsiline ja sotsiaalne tervis. Tervislik eluviis. Terviseriskid. Hoidumine tervist ohustavatest olukordadest. Esmaabi. Abi saamise võimalused.</p> <p>MINA JA TEISED</p> <p>Reeglid ja käitumisnormid. Seadused. Üldtunnustatud käitumisnormide ja seaduste järgimine. Käitumisnormide ja seaduste järgimine koolis ja lähiümbruses.</p> <p>Liiklusreeglid. Liiklusreeglite järgimine. Turvaline käitumine liikluses koduteel ja koduümbruses. Vägivald ja selle erinevad vormid. Vägivaldse käitumise negatiivsed tagajärjed. Abi saamise võimalused koolikiusamise ja teiste vägivaldse käitumise ilmingute korral. Sõprus ja sõpruse hoidmine. Koostöö vajalikkus. Hoolitsemine ja abistamine ning prosotsiaalse käitumise väärtustamine. Heategemine ja heategevus.</p>	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none">• põhjendab, miks on vaja endasse positiivselt suhtuda• teab, et inimesed on erinevad nii bioloogiliselt kui ka sotsiaalselt ning märkab inimeste sarnasusi ja erinevusi• nimetab inimeste õigusi ja nendega kaasnevaid kohustusi• toob näiteid oma õigustest ja kohustustest peres, koolis ja ühiskonnas• toob näiteid terviseriskidest ja teab kuidas püsida terve• selgitab ja demonstreerib õpituatsioonis esmaabi võimalusi, nt haav, kukkumine, ninaverejooks, põletus, putukapiste• teab hädaabinumbrit ja oskab vajaduse korral kutsuda abi• toob näiteid käitumisnormidest ja seadustest, mida tal tuleb järgida• põhjendab käitumisnormide ja seaduste järgimise vajalikkust• demonstreerib õpituatsioonis üldtunnustatud käitumisnormide ja seaduste täitmist• tunneb liikluses turvalisust tagavaid märke ja tähiseid• kirjeldab ja demonstreerib turvalisust tagavate liiklusreeglite järgimist• märkab liiklusohutlikke kohti ja olukordi kooliteel ja koduümbruses ning pakub lahendusi turvalisuse tagamiseks• teab, et vägivallal on eri vormid;• selgitab, mida vägivaldne käitumine võib endaga kaasa tuua

MINA: TEAVE JA ASJAD

Teave. Erinevad teabeallikad. Teabeallikate kasutamine ja usaldusväarsus. Meedia kasutusvõimalused ja ohud. Turvaline meediavahendite kasutamine. Raha. Raha teenimine, kasutamine ja laenamine. Vastutus. Oma kulutuste plaanimine. Keskkonna hoidmise võimalused säästlikul tarbimisel. Enda võimalused keskkonna hoidmisel lähiümbruses.

Praktilised tööd:

1. Koolitee kaardistamine.
2. Õppekäik „Turvaline käitumine, liiklemine kooliümbruses“.
3. Katse „Prügi lagunemine looduses“.
4. Esitlus „Minu heategu“.

- teab abi saamise võimalusi inimväärikust alandava käitumise puhul, sh kiusamine ja vägivald;
- demonstreerib õpitu olukorras abi saamise ja abistamise võimalusi vägivalda korral
- selgitab sõpruse, koostöö, üksteise eest hoolitsemise ja üksteise abistamise vajalikkust
- loetleb erinevaid teabeallikaid
- leiab infot erinevatest allikatest
- võrdleb erinevaid teabeallikaid usaldusväarsuse ja teabe sisu väärtuse poolest
- kirjeldab meediaga, sealhulgas sotsiaalmeediaga seotud võimalusi ja ohte
- selgitab ja demonstreerib kokkulepitud reeglite järgimist digivahendite abil teabe otsimisel
- teab, mis on raha teenimine, säästmine, kasutamine ja laenamine
- hoiab keskkonda, selgitab keskkonna hoidmise võimalusi, nt jäätmete vähendamine ja sorteerimine, vee ja energia tarbimine

4.3 II kooliaste inimeseõpetus

4.3.1 II kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

1. Teab, et ühiskond mõjutab inimest tervikuna, sealhulgas ka tervisekäitumist ja suhtlemist.
2. Väärtustab inimeste positiivseid omadusi ning positiivset mõtlemist, mõistab inimeste individuaalseid erinevusi ja on erinevuste suhtes salliv.
3. Mõistab, et murdeea arengutempo on erinev, aktsepteerib oma kehalisi muutusi ja keha eest hoolitsemise vajalikkust.
4. On loov ja ettevõtlik.
5. On iseseisev otsustaja, seostab otsuseid tagajärgedega. Teab, et „ei“ ütlemine on võimalus seista oma õiguste eest.
6. Kirjeldab tõhusaid sotsiaalseid oskusi igapäevaelus. Väärtustab hoolivust, ausust, õiglust, vastutustunnet, üksteise abistamist, sõprust ja armastust vastastikuse toetuse ning usalduse allikatena.
7. Teab, millest suhtlemine koosneb, mõistab avatud suhtlemise eeliseid ja ohtusid ning järgib turvalise suhtlemise reegleid.
8. Mõistab, et konfliktid on osa elust, teab konfliktide võimalikke põhjusi ja tõhusaid lahendusviise, mõistab erinevate käitumisviiside tagajärgi.
9. Teab probleemide erinevaid lahendusviise ning mõistab koostegutsemise väärtust.
10. Mõistab meediast tulenevaid ohtusid oma käitumisele ja suhetele ning vastutust oma sõnade ja tegude eest.
11. Mõistab autoriõiguste järgimise vajalikkust.
12. Teab, kuidas leida usaldusväärseid terviseinfo allikaid, ja teab, kust terviseprobleemi korral abi küsida.
13. Väärtustab tervist, tervislikku eluviisi ja keskkonda ning mõistab eluviisi ja keskkonna mõju tervisele.
14. Teab, mis on riskikäitumine, teab riskikäitumist ennetavaid ja soodustavaid tegureid ja riskikäitumise mõju inimese tervisele. Mõistab enda valikute tagajärgi.
15. Mõistab uimastite tarbimisega kaasnevaid riske, väärtustab tervislikku elu uimastiteta ja teeb tervislikke valikuid.

5. klass inimeseõpetus

ÕPPESISU	ÕPITULEMUSED
<p>TERVIS</p> <p>Tervise olemus. Tervise aspektid: füüsiline, vaimne, sotsiaalne tervis. Tervist mõjutavad tegurid - eluviis, pärilikkus, keskkond. Tervishoid, mõõdetavad ja hinnangulised tervisenäitajad. Stress, stressiga toimetulek. Meedia osa tervisega seotud otsustes. Tervise teemalised veebilehed. Tervislik eluviis. Tervist toetavad tegevused: tervist toetav toiduvalik, füüsiline aktiivsus, uni ja puhkus. Turvaline elukeskkond (sh meedia) ja tervislik eluviis, keha eest hoolitsemine (karastamine ja hügieen).</p> <p>MURDEIGA JA KEHALISED MUUTUSED</p> <p>Murdeiga elukaares, Murdeea olulisus. Murdeea füüsilised ja emotsionaalsed, vaimsed ja sotsiaalsed muutused. Toimetulek muutustega. Suguline küpsus ja soojätkamine, viljastumine, rasedus, lapse sünd. Muutustega seonduvate kehaosade ja elundite nimetused ja toimimise põhimõtted, sh sugurakkude valmimise seos lapsesaamisvõime ja seksuaalsusega. Positiivne suhtumine kehasse ja oma keha eest hoolitsemine.</p> <p>TURVALISUS JA RISKIKÄITUMINE</p> <p>Riskikäitumine ja selle liigid (sh terviseriskid), ohutus kodus, koolis, avalikus ruumis, sh tule-, vee- ja elektriõhutus. Riskikäitumist ennetavad ja soodustavad tegurid.</p> <p>Reeglid, normid, seadused (sh liikluseadus). Reeglite ja normide vajalikkus. Meedia (sh reklaami) mõju otsustele. Meediaohud ja nende vältimine ning abi saamise võimalused, usaldusväärsed infoallikad, infootsing (sh tervise teemaline) usaldusväärsetest infoallikatest. Internet, selle turvaline</p>	<p>Õpilane</p> <ul style="list-style-type: none">• Selgitab tervise tähendust ja seda mõjutavaid tegureid.• nimetab tervist mõjutavaid füüsilisi, vaimseid ja sotsiaalseid tegureid• seostab peamisi tervisenäitajaid inimese tervisliku seisundiga (nt unekvaliteet, stress, kehatemperatuur, pulss, kehamassiindeks).• nimetab mõõdetavaid ja hinnangulisi tervisenäitajaid;• selgitab, kuidas erinevad tervisetegurid tervist mõjutavad;• teab, et meedia saab mõjutada inimeste tervisekäitumist, toob näiteid.• mõistab reklaamide eesmärke,• eristab arvamust faktist• toob näiteid tegevustest, mis muudavad elukeskkonna turvaliseks, soodustavad kehalist aktiivsust ja tervislikku toitumist.• toob näiteid, kuidas meedia abil saab suurendada inimeste kehalist aktiivsust.• selgitab keha eest hoolitsemise vajalikkust.• nimetab murdeas toimuvaid füüsilisi ja emotsionaalseid muutusi.• toob näiteid erinevast arengutemperpost murdeas.

kasutus, ohud ja võimalused. Autoriõigused, autoriõiguste seadus, autoriõigused ja õpilane. Uimastid ja nende kahjulik mõju tervisele, otsustele ja käitumisele, tervislikud valikud. Illegaalsed ja legaalsed uimastid. Tubaka, alkoholi ja teiste levinud uimastite tarbimisega seotud riskid tervisele. Kofeiini ja/või teisi erguteid sisaldavate jookide (sh kohv, energiajoogid, energiavesi) mõju tervisele (sh sõltuvuse võimalik kujunemine).

Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused (sh sotsiaalsed toimetulekuoskused vägivalda ja uimastiennetuses). Oskus öelda "ei".

"Ei" ütlemise ja väljendamise viisid. Otsused/Otsustamine. Otsuste tagajärjed. Vastutus oma otsuste eest. Kaaslaste mõju otsustele. Koolikiusamine. (füüsiline, verbaalne, kaudne küberkiusamine). Kiusamisega hakkamasaamine ja abi saamise võimalused.

HAIGUSED JA ESMAABI.

Haigused: nakkus- ja mittenakkushaigused, viirushaigused. Haigestumise põhjused. Haigestumise vältimise viisid. Õnnetused. Õnnetuste vältimine. Esmaabi. Abi kutsumine.

Tervis - inimese väärtuslikem vara.

Praktilised tööd:

1. Lühijutu kirjutamine „Tervisliku toiduvaliku põhimõtted“.
2. Stressi maandamise meetodite praktiline harjutamine.
3. Reklaami koostamine digivahendite abil „Ei uimastitele ja alkoholile“.
4. Praktilised ülesanded esmaabi andmisel. Nuku olemasolul elustamise harjutamine.

- toob näiteid elu ja tervist ohustavatest teguritest ja teab, kuidas neid vältida, hoidub riskikäitumises:
- selgitab, miks on normid, sh liiklusseadus kohustuslik kõigile ning järgib neid.
- toob näiteid meediaga seotud ohtudest
- teab, mis on autoriõigused ja et need on seadusega kaitstud, miks peab autoriõigusi järgima ja mida võib endaga kaasa tuua autoriõiguste eiramine.
- otsib, leiab ja esitab usaldusväärsetest allikatest terviseteemalist infot, järgides autoriõigust.
- kirjeldab tubaka, alkoholi ja teiste uimastite tarbimise kahjulikkust mõju tervisele.
- demonstreerib õpituatsioonis, kuidas keelduda ennast ja teisi kahjustavast tegevusest, kasutades tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi.
- toob näiteid, kuidas enda käitumisega ennetada haigestumist.
- demonstreerib õpituatsioonis esmaabivõtteid, teab, kust otsida vajaduse korral abi.

6. klass inimeseõpetus

ÕPPESISU	ÕPITULEMUSED
<p>MINA JA SUHTLEMINE</p> <p>Enesetundmine. Mina-pilt (kirjeldav ja hinnanguline osa). Enesehinnang. Enesehinnangu kujunemine. Eneseanalüüs. Oma omaduste ja väärtuste selgitamine ja arendamine. Väärtused. Huvid. Võimed. Ettevõtlikkus, selle väljendumine tegutsemisel. Ettevõtlikkuse tähtsus igapäevaelus ja ühiskonnas. Ettevõtlikkus ja tööelu.</p> <p>SUHTLEMINE TEISTEGA</p> <p>Suhtlemise olemus (teise tajumine, teabevahetus, mõjutamine)</p> <p>Verbaalne suhtlemine Mitteverbaalne suhtlemine.</p> <p>Agressiivne, alistuv ja kehtestav käitumine ning nende mõju suhetele. Kehtestava käitumise viisid. Kehtestava käitumise põhimõtted ja eelised</p> <p>Ühiskonnas juurdunud uskumuste ja hoiakute mõju inimesele. Eelarvamused. Stereotüübid. Eelarvamuste ja stereotüüpide mõju suhetele. Sallivus. Aktsepteerimine.</p> <p>Tõenduspõhised enesekohased ja sotsiaalsed oskused (otsuste langetamine ja probleemide lahendamine; loov ja kriitiline mõtlemine; emotsioonide ja stressiga toimetulek; enesetunnetus - ja, suhtlemisoskus) riskikäitumise (uimastikasutamine ja vägivald) ennetamisel. "Ei" ütlemist eeldavad olukorrad. "Ei" ütlemise</p>	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • selgitab, kuidas enesehinnang kujuneb; • mõistab enesehinnangu olemust; • saab aru, et enesehinnang on osa tema minapildist; • selgitab enda erinevate omaduste arendamise võimalusi; • oskab nimetada enda erinevaid omadusi; • mõistab, et ennast saab pidevalt arendada • mõistab oma võimalusi algatada ettevõtmisi ja toob näiteid ettevõtlikust tegutsemisest; • mõistab, et tema ise saab suunata oma tegevusi; • seostab ettevõtlikkust tulevase tööeluga; • õpib tundma oma huvisid ning seostama neid tulevikuga; • kirjeldab, millest suhtlemine koosneb; • mõistab suhtlemise olemust; • toob näiteid suhtlemise komponentide kohta; • eristab mitteverbaalseid ja verbaalseid suhtlemisvahendeid ning analüüsib nende vastastikuseid seoseid; • mõistab suhtlemise kompleksust; • eristab kehtestavat, agressiivset ja alistuvat käitumist ning mõistab nende käitumisviiside mõju suhetele; • iseloomustab erinevaid käitumisviise; • teab, mis on eelarvamused ja stereotüüpsed hoiakud, ja tunneb need ära; • toob näiteid eelarvamuste mõjust igapäevaelus;

viisid, julgus ja tähtsus. Internet. Interneti võimalused ja ohud. Turvaline internetikasutus. Viisakas, austav ja hooliv suhtlemine.

SUHTED TEISTEGA

Inimeste erinevused. Vajadused. Väärtused. Erivajadused. Sallivus.

Prosotsiaalne käitumine. Õiglus, vastutus, hoolivus, ausus. Vastutus enda sõnade ja tegude eest, s.h internetis. Tõhusad sotsiaalsed oskused: üksteise aitamine, jagamine, koostöö ja hoolitsemine.

Tõhus sotsiaal-emotsionaalne eneseväljendus. Usaldus suhetes. Sõprus. Empaatia. Tunded ja nende tõhus väljendamine.

KONFLIKTID JA PROBLEEMILAHENDUS

Konflikt kui suhteprobleem. Konfliktide põhjused, tagajärjed, lahendamise viisid. Tõhusad ja mittetõhusad konfliktide lahendamise viisid.

Otsuste langetamine ja erinevate lahendusviiside kaalumise otsustamisel. Probleemide lahendamise viisid, s.h internetis - tõhusad ja mittetõhusad. Probleemilahenduste eelised ja puudused. Koostöö võimalused. Koostöise tegevuse eelised. Kaaslaste mõju otsustele. Abistav ja kahjustav mõju. Grupi surve. Mõjutamine. Mõjutamise viisid (ähvardamine, äraostmine, nõu andmine, kingituste tegemine, vastuteene ootamine, veenmine). Toimetulek vägivallaga, sh kiusamisega, abi saamise võimalused. Vastutus.

POSITIIVNE MÕTLEMINE

Positiivne mõtlemine. Positiivne enesesisendus. Positiivsed omadused.

- toob näiteid, kuidas eelarvamused mõjutavad igapäevasuhtlust;
- teab, et tal on õigus öelda „ei“, ja demonstreerib õpitu olukorras „ei“ ütlemist oma tervise kaitsel ja õiguste eest seismisel;
- demonstreerib õpitu olukorras, kuidas keelduda ennast ja teisi kahjustavast tegevusest, kasutades tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi;
- nimetab kahjustavaid käitumisviise;
- selgitab, kuidas enese eest seista ilma teisi kahjustamata;
- toob näiteid turvalisest suhtlemisest igapäevaelus, sh internetis ning lahendab õpitu olukorras teemakohaseid probleeme;
- mõistab enda vastutust erinevates suhtluskeskkondades;
- toob esile arengulisi individuaalseid erinevusi, nimetab ja mõistab inimeste erivajadusi;
- toob näiteid hoolivast, ausast, õiglasest ja vastutustundlikust käitumisest;
- selgitab miks sõbralik käitumine on kasulik;
- demonstreerib õpitu olukorras sotsiaalsete oskuste tõhusat kasutamist;
- nimetab sotsiaalseid oskusi;
- toob näiteid sotsiaalsete oskuste kohta;
- demonstreerib õpitu olukorras, kuidas oma tundeid empaatilisel ja suhteid tugevdavalt väljendada;
- mõistab, et kõik tunded on normaalsed;
- oskab oma tundeid väljendada ennast ja teisi kahjustamata;
- selgitab konflikti häid ja halbu külgi;
- kirjeldab tõhusaid ja mittetõhusaid konfliktide lahendusviise;

<p>Praktilised tööd:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Kohalike ettevõtete, raamatukogu, restoran, jms külastused. 2. Kollaaži koostamine digivahendite abil „Agressiivne, kehtestav ja alistuv käitumine“. 3. Klassi ühistöö „Klassi väärtuste püramiid“. 4. Rollimäng. Erinevate konfliktolukordade esitamine ning neile lahenduste pakkumine 	<ul style="list-style-type: none"> • valib õpituatsioonis konflikti lahendamiseks sobiva käitumisviisi; • näeb ühe probleemi lahendamise erinevaid võimalusi; • nimetab erinevaid probleeme; • toob näiteid erinevate tõhusate probleemilahenduste kohta; • lahendab loovalt ja koostöiselt probleeme ja toob esile erinevate lahenduste eelised ning puudused; • kirjeldab, kuidas kaaslased võivad mõjutada otsustamist; • nimetab mõjutamise viise; • toob näiteid, milliste tagajärgedeni võivad erinevad otsused viia; • mõistab enda vastutust oma otsuste ja tegude eest; • toob näiteid enda positiivsete omaduste kohta; • märkab ja toob esile enda ning teiste positiivseid omadusi.
--	--

4.4 III kooliaste inimeseõpetus

4.4.1 III kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

1. Teab, kuidas ühiskond mõjutab inimeste tervisekäitumist, suhtlemist ja õppimist.
2. Mõistab inimese arengut murde- ja noorukieas.
3. Teab, kuidas kujundada ja hoida positiivset suhtumist iseendasse.
4. Väärtustab enese arendamise vajadust ja elukestvat õpet, mõistab oma võimalusi ja vastutust enda elutee kujundamisel.
5. On loov ja ettevõtlik.
6. Mõistab, et inimene on sotsiaalne olend, mõistab normide vajalikkust ühiselus. Väärtustab hoolivust, ausust, õiglust ja vastutustunnet aktiivse ühiskonnaliikmena.
7. Teab, et inimesed erinevad rahvuse, soo, vaimse ja füüsilise suutlikkuse ning vaadete ja usutunnistuste poolest; on erinevuste suhtes salliv.
8. Teab, et ühiskond kaitseb laste tervist ja heaolu seadustega.
9. Kasutab terviseinfo saamiseks teaduspõhiseid allikaid ja spetsialistide abi.
10. Väärtustab positiivseid suhteid, nende loomist ja hoidmist. Mõistab ja aktsepteerib inimliku läheduse erinevaid avaldumisviise.
11. Mõistab ja aktsepteerib seksuaalse arengu individuaalsust, seksuaalse identiteedi erinevaid avaldumisvorme ja seksuaalõigusi.
12. Mõistab füüsilise, vaimse ja sotsiaalse tervise vastastikust seost ja neid mõjutavaid tegureid.
13. Mõistab eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse mõju tervisele ning tervisliku eluviisi ja turvalise käitumise tähtsust igapäevaelus.
14. Väärtustab partnerite vastutustundlikku käitumist seksuaalsuhetes. Oskab leida infot seksuaaltervist puudutavate küsimuste kohta.

7. klass inimeseõpetus

ÕPPESISU	ÕPITULEMUSED
<p>INIMESE ARENG</p> <p>Areng, küpsemine, kasvamine, õppimine, pärilikkus, keskkonna mõju, inimese valikud. Ühiskonna mõju inimese kasvamisele ja arengule.</p> <p>Inimese elukaar. Murde- ja noorukiea koht elukaares. Murde- ja noorukiea iseloomulikud tunnused. Suguküpsus, sootunnused, keha muutumine.</p> <p>INIMENE, VALIKUD, ÕNN</p> <p>Minapilt - kirjeldav ja hinnanguline aspekt minapildist. Positiivse minapildi kujundamine. Eneseanalüüs, väärtused, teadlikud valikud ja vastutus elus. Enesekasvatuse võtted. Enesearendamine oma elutee kujundamisel. Positiivne suhtumine endasse ja teistesse kui) heaolu alus.</p> <p>INIMENE JA RÜHM</p> <p>Rühm. Erinevad rühmade liigid. Erinevad rollid, reeglid ja normid rühmas. Inimeste õigused ja kohustused erinevates rühmades.</p> <p>Rühma kuulumine, selle positiivsed ja negatiivsed küljed. Koostöised ja võistluslikud rühma tegevused. Hoolivuse, austuse, õigluse ja vastutustunde väärtustamine koostöises tegevuses.</p> <p>Konformsus. Sõltumatus. Autoriteet. Toimetulek rühma survega ennast ja teisi kahjustavates olukordades.</p>	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none">• Kirjeldab pärilike ja keskkonnategurite, nt elukeskkonna, ümbritsevate inimeste ja hariduse mõju inimese arengule ja otsustele;• Seostab inimese kasvamist ja arengut pärilike ning keskkonnateguritega;• Selgitab inimese arengut murde- ja noorukieas ning eristab seda täiskasvanueast;• Selgitab, mis on minapilt ja enesehinnang;• Toob näiteid teguritest, mis kujundavad minapilti ja enesehinnangut;• Analüüsib ennast oma väärtuste, isikuomaduste, võimete ja huvide põhjal ning seostab seda valikutega elus;• Analüüsib inimese võimalusi ja vastutust oma elutee kujundamisel;• Mõistab, et inimene on sotsiaalne olend, toob näiteid rühma kuulumise ja rühmas suhtlemise olulisusest;• Toob näiteid erinevate rühmade normidest ja reeglitest, mis toetavad ühiselu toimimist;• Analüüsib enda rolli, õigusi ja kohustusi erinevates rühmades;

TURVALISUS, TERVISE- JA RISKIKÄITUMINE

Inimese heaolu komponendid (sh vaimne heaolu). Laste heaolu mõjutavad tegurid (materiaalne, füüsiline, vaimne, sotsiaalne) kogukonna tasandil. Lapse ja noore vaimse heaolu tõstmise võimalused koolis ja kogukonnas.

Uimastitega seotud riskikäitumise ennetamine indiviidi tasand: tõhusad sotsiaalsed oskused ja keeldumisoskused. Uimastitega seotud riskikäitumise ennetamine: kogukonna ja ühiskonna tasand. Lapse õigused ja kohustused peres, koolis ja ühiskonnas. Laste ja noorte õigusi, tervist ja heaolu kaitsvad seadused.

Praktilised tööd:

1. Esitluse koostamine „Inimese elukaar“.
2. EIS test „Murdeiga“.
3. Mõttekaart „Minu õigused ja kohustused“ (Õpilane paneb kirja oma kohustused perekonnas, koolis, huviringis/trennis, sõprade seas, kogukonnas kodanikuna. Vähemalt 5 õigust. Iga õiguse juurde kirjutab sellest tuleneva kohustuse).
4. Plakati koostamine/rühmatöö:
 - a) Alkoholi negatiivne mõju;
 - b) Narkootikumide negatiivne mõju;
 - c) Tubakatoodete (sh e-sigaret) negatiivne mõju;
 - d) Kofeiini sisaldavate energiajookide negatiivne mõju.

- kirjeldab rühma mõju käitumisele, sh sõltumatuse ja autoriteedi olemust inimsuhetes, demonstreerib õpitu olukorras toimetulekut rühma survega;
- Analüüsib tegureid, mis aitavad säilitada inimese vaimset heaolu, märkab ohte, oskab kaaslast toetada ja vajaduse korral abi otsida;
- Analüüsib laste heaolu mõjutavaid tegureid oma kogukonnas, teeb ettepanekuid, kuidas kogukonnas paremini seista laste heaolu eest;
- Analüüsib uimastitega seotud riskikäitumise tagajärgi inimese toimetulekule ning sekkumise võimalusi indiviidi ja ühiskonna tasandil;
- Toob näiteid seadustest, mis kaitsevad laste õigusi, tervist ja heaolu, ning analüüsib õiguste ja kohustuste seoseid;

8. klass inimeseõpetus

ÕPPESISU	ÕPITULEMUSED
<p>TERVISE KÄITUMINE</p> <p>Tervis kui heaoluseisund ja tervise aspektid - füüsiline tervis, vaimne tervis ja sotsiaalne tervis. Tervise aspektide vastastikused seosed.</p> <p>Tervisliku eluviisi (toitumine, kehaline aktiivsus, piisav puhkus ja uni) mõju tervise erinevatele aspektidele. Tervisealased infoallikad, usaldusväärsus. Vaimset heaolu säilitada aitavad tegevused ja mõttelaad. Stress. Stressiga toimetulek.</p> <p>Kriis, selle olemus. Käitumine kriisiolukorras. Abistamine, abi otsimine ja leidmine.</p> <p>Objektiivsed ja subjektiivsed tervisenäitajad. Tegurid, mis mõjutavad enda terviseseisundit.</p> <p>Eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse ning tervisteenuste mõju inimese tervisele. Tervisliku eluviisi tähtsus igapäevaelus. Tegurid, mis mõjutavad Eesti rahvastiku (sh noorte) tervisenäitajad. Keskkonnateadlik tegevus lähiümbruses ja kogukonnas kui terviseedendus.</p> <p>SUHTED JA SEKSUAALSUS</p> <p>Suhe. Suhte liigid (peresuhe, sõprussuhe, paarisuhe). Lähisuhtevägivald ja selle liigid. Turvalised lähisuhted. Abi saamise võimalused. Lähisuhe ja tunded lähisuhtes. Paarisuhte loomine, säilitamine, katkemine. Inimlik lähedus ja soojus suhetes. Kiindumussuhted varases lapseas lapse ja vanema vahel. Sõprus, meeldimine, armumine, armastus. Armastuse liigid ja mitmekesisus paarisuhtes. Seksuaalsus. Seksuaalsuse mitmekesisus. Seksuaalkäitumine. Turvaline seksuaalkäitumine. Vastutus.</p>	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none">• toob näiteid füüsilise, vaimse ja sotsiaalse tervise vastastikustest seostest;• analüüsib tervisekäitumise mõju füüsilisele, vaimsele ja sotsiaalsele tervisele;• analüüsib kehalise aktiivsuse ja toitumise mõju tervisele;• teab, mille põhjal ära tunda teaduslikku tervisealast infot;• analüüsib ja hindab erinevate tervisealaste infoallikate, tervisetoodete ja ravivõtete usaldusväärsus;• analüüsib tegureid, mis aitavad säilitada inimese vaimset heaolu, märkab ohte, oskab kaaslast toetada ja vajaduse korral abi otsida;• toob näiteid olulisematest tervisenäitajatest;• analüüsib enda terviseseisundit tervisenäitajate põhjal ning kavandab vajaduse korral muudatusi eluviisis;• analüüsib ja toob näiteid eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse mõjust tervisele ning eristab tervislikke ja ebatervislikke otsuseid igapäevaelus;• toob näiteid keskkonnateadlikest tegevustest ning rakendab mõnda nendest enda kodukohas või koolis;• selgitab suhete loomise, säilitamise ja lõpetamise võimalusi ennast ja teisi kahjustamata;

Rasestumisvastased meetodid. Seksuaalsel teel levivate haiguste vältimine. Suguelundite ehituse ja talitluse seos suguküpsuse saabumise, viljakuse ja rasestumisvastaste meetoditega. Seksuaalõigused, seksuaalne enesemääramisõigus. Sooidentiteet, Sooline mitmekesisus. Bioloogiline sugu, sotsiaalne sugu. Sooline eneseväljendus (feminiinne, androgüünne, maskuliinne). Seksuaalne orientatsioon. Laste ja noorte seksuaalsuse arengu põhietapid (seksuaalsuse trepp.) Erineva seksuaalse orientatsiooni ja sooidentiteediga inimeste õigused ja võrdne kohtlemine. Seksuaalsusega seotud müütide ja soostereotüüpide mõju inimese tervisekäitumisele.

TURVALISUS, TERVISE- JA RISKIKÄITUMINE

Koolikiusamine, koolivägivald ja teised sotsiaalsete suhetega seotud vägivalda vormid. Tõhus toimetulek ja abi saamise võimalused. Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused riskikäitumisega toimetulekul. Uimastid ja nende toime kesknärvisüsteemile. Uimastitega seonduvad väärarvamused. Uimastite tarvitamise isiklikud, sotsiaalsed, majanduslikud ja juriidilised riskid. Sõltuvus. Esmaabi põhimõtted ja käitumine ohuolukordades.

Praktilised tööd:

1. Fotoessee "Tervis".
2. Õppekäik Tervisemuuseumi
3. Praktilised esmaabi ülesanded: Elustamine nuku olemasolul), sidumine, püsiv küliliasend, Heimlich'i võte, esmane abi minestamise, astmahoo korral.

- kirjeldab ja toob näiteid erinevatest tunnete ja läheduse avaldumisviisidest, nt meeldimine, sõprus, armumine, armastus;
- analüüsib suhtevägivalla avaldumisvorme ja põhjusi, teab, kuidas käituda lähisuhtevägivalla korral ning toob näiteid abi saamise võimalustest;
- selgitab seksuaalsuse olemust, inimese seksuaalset arengut ning selle individuaalsust;
- mõistab erineva seksuaalse orientatsiooni ja soolise identiteediga inimeste õigust võrdsele ja lugupidavale kohtlemisele.
- toob näiteid turvalisest seksuaalkäitumisest ja seksuaalõigustest.
- analüüsib turvalise seksuaalkäitumise ja abi saamise võimalusi.
- toob esile seksuaalkäitumisega seotud müütide ja soostereotüüpsete hoiakute mõju inimese tervisekäitumisele;
- demonstreerib õpituatsioonis inimväärikust alandavale käitumisele reageerimise viise ja abi saamise võimalusi;
- analüüsib uimastitega seotud riskikäitumise tagajärgi inimese toimetulekule ning sekkumise võimalusi indiviidi ja ühiskonna tasandil;
- demonstreerib õpituatsioonis esmaabi osutamist ja oskab vajaduse korral otsida abi.